

Onsdagen den 4 maj

Kl. 19.30

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

Förhandlingarna leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1 Förhållandet mellan stat och kyrka (forts.)

Fortsattes överläggningen om konstitutionsutskottets betänkande nr 39.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Under punkt 2 i konstitutionsutskottets betänkande nr 39 tas en fråga upp som inte har varit en huvudfråga i den här debatten, men som jag ändå vill nämna: kvinnoprästfrågan.

Jag skulle från den här talerstolen vilja uttrycka en tacksamhet för vad ärkebiskop Olof Sundby nyligen sagt i kvinnoprästfrågan och bara knyta ett par enkla reflexioner till det.

Jag tycker att det av evangelierna framgår att Kristus lyfter fram kvinnorna, som i dåtidens samhälle var undanträngda, och gör dem likvärdiga. Som i så många andra stycken var han här en radikal person, ställde många av dåtidens regler på huvudet och hade andra åsikter. Men det är ju så med religion att lärjungar ofta med tiden blir tämligen konservativa.

Många manliga präster vill ännu i denna dag inte ge kvinnan rätt till prästämbetet, och unga präster vägrar att låta viga sig tillsammans med kvinnliga kolleger. För en lekman är detta obegripligt. Man frågar sig hur dessa präster läser sin bibel och hur de praktiserar sin kristendom. Är det någon som tror att Kristus skulle bry sig om vilket kön den har som skall föra ut hans lära och budskap? Jag tycker tanken är helt orimlig.

Så till dagens egentliga ärende. Jag vill gärna understryka vad herr Gustafsson i Ronneby tidigare har sagt. Vi vet att folkpartiet och centern har olika meningar i den här frågan. Jag tycker inte att det är något att stieka under stol med. Nuvarande utbildningsministern, Jan-Erik Wikström, deltog bl. a. i den här debatten för ett tag sedan, dvs. innan det fanns en borgerlig regering, och han slöt då upp bakom de huvudlinjer vi från socialdemokratiskt håll hade presenterat. Till yttermera visso sade han att han talade å partiets vägnar.

Jag har noterat att folkpartiets gruppledare, herr Wirtén, kommer att tala efter mig och jag skulle vilja ställa ett par frågor direkt till honom.

Declar herr Wirtén de huvudlinjer som vi nu har angivit i motionen och i så fall: när vill herr Wirtén – jag förmodar att det gäller hela folkpartiet – ha frågan avgjord? Är det under det närmaste året eller är det

Onsdagen den
4 maj 1977

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

bortom denna mandatperiod? Jag menar att röstningen kommer att avgöra den frågan, och det är röstningen som är väsentlig.

I det stycke i betänkandet som socialdemokraterna i konstitutionsutskottet reserverat sig emot står det på s. 20 att man förutsätter att "om de pågående överläggningarna leder till positivt resultat det fortsatta reformarbetet sker under medverkan av bl. a. de politiska partierna". Om man med detta menar att vi bara skall rösta är frågan enkel, men menar man en ny utredning med parlamentariskt inslag eller med parlamentariker, får vi alltså en ny omgång i den här frågan av ganska betydande art.

Det sägs vidare att man skall ha en bred remissbehandling. Förra remissbehandlingen var verkligen bred, kanske den bredaste vi har haft efter någon utredning. Om jag inte missminner mig var ungefär 800 remissinstanser involverade. Om man skall ha en sådan remissbehandling igen måste det ta ganska lång tid. Då rullas hela frågan upp igen.

Det är klart att man inte kan ha någonting emot att den tekniska lösning som arbetsgrupperna kommer fram till granskas i en remissomgång. Det är säkert något som måste göras. Men att rulla upp hela den principiella frågan kommer att ta tid. Om riksdagen i dag fattar ett beslut i enlighet med majoritetens förslag, har vi skjutit frågan bortom den här mandatperioden och kanske ännu längre, och det är med säkerhet också syftet.

Jag vill påminna om att utredningsarbetet har pågått sedan 1958 och att det föreligger en ganska bred majoritet för de riktlinjer som folkpartiet, vi socialdemokrater och säkert en hel del andra ledamöter från de övriga partierna är överens om.

Jag kan förstå folkpartiets svårigheter genom dess regeringssamarbete med centern och moderaterna. Men jag vill än en gång säga att vår inställning har manifesterats tydligt tidigare och att vårt förslag egentligen inte innebär något nytt. Tongångarna är ganska mjuka, och utan att yrka bifall till motionerna säger vi i reservationen att frågan bör klaras av efter vår motions huvudlinjer.

I många frågor som behandlas här i riksdagen har ledamöterna inte helt följt partilinjerna. Senast förra veckan behandlades alkoholpolitiken, där uppfattningarna skar genom partigränserna. Även abortfrågan var en sådan fråga. Jag tycker att den fråga som vi nu behandlar tillhör dem där riksdagen med bred majoritet kunde manifesteras och säga till regeringen att det är tid att handla. Vi är inte ute efter ett definitivt beslut på hur allt skall ordnas i detalj, utan vi är ute efter en viljeinriktning med det förslag som stat-kyrka-beredningen en gång lade som bas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av Hilding Johansson, och jag skall med intresse ta del av vad folkpartiets grupp-
ledare herr Wirtén har att säga.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Folkpartiet har genom landsmötesbeslut 1974 och 1975 klargjort vår principiella inställning i fråga om hur de framtida relationerna mellan stat och kyrka skall utformas.

När riksdagen vid tidigare tillfällen under de senaste åren behandlat frågor rörande dessa relationer har våra representanter i utskott och kammardebatter hänvisat till dessa ställningstaganden.

I form av ett särskilt yttrande har detta skett även vid konstitutionsutskottets behandling av till detta riksmöte framförda motioner angående stat och kyrka. Ingen oklarhet behöver alltså råda om folkpartiets principiella uppfattning.

Vi har vid landsmöte sagt: "De nuvarande banden mellan staten och svenska kyrkan måste upplösas. Reformarbetet bör återupptas. Enligt partiprogrammet bör folkpartiet verka för kyrkans frihet, jämställdhet mellan trossamfunden i förhållande till staten och den enskildes rätt att själv avgöra medlemskap och ekonomiskt engagemang i trossamfund. Svenska kyrkan garanteras goda möjligheter att också i fortsättningen verka som öppen folkkyrka och att bedriva sitt arbete över hela landet."

För förverkligandet av den målsättningen fäster vi från folkpartiets sida avgörande vikt vid de pågående överläggningarna mellan staten och företrädare för svenska kyrkan. Det är vår bestämda uppfattning att dessa överläggningar skall fullföljas enligt de riktlinjer om vilka parterna enades när arbetsgrupperna tillsattes, dvs. att överläggningarna skall utgå från de grundläggande principer som 1968 års beredning har föreslagit samt beakta de synpunkter som förts fram i remissyttrandena. Denna uppfattning har f. ö. bekräftats av den nuvarande regeringen.

Det är angeläget att, så snart sådana förslag till praktiska lösningar kommer fram som de berörda parterna kan enas om, dessa görs till föremål för remissbehandling för att sedan tillsammans med remissinstansernas synpunkter läggas till grund för en proposition till riksdagen om ändrade relationer mellan stat och kyrka. Vi kommer inte att medverka till att avgörandet i de här viktiga frågorna skjuts på framtiden genom ytterligare utredningsarbete utöver vad som innefattas i de pågående överläggningarna, som ju beräknas vara slutförda under innevarande år.

Herr talman! Med hänsyn till den tidsplan som arbetet bedrivs efter anser vi i folkpartiet det inte nödvändigt att riksdagen nu tar något initiativ i sakfrågan.

I detta anförande instämde herrar Lindblad, Sellgren, Dahlén, Gustafsson i Borås, Hörberg, Gahrton, Hägelmark, Åberg och Jonsson i Alingsås, fru Fränkel, herr Karl Bengtsson i Varberg, fröken Bergström, herr Rejdnell, fru Håkansson och fröken Hörlén, herr Stensson, fru Swartz, fru Ahrland och fru Andrén, herr Wästberg i Stockholm, fru Bernström, herrar Romanus och Ullenhag, fru Lundqvist samt herr Ekinge (samtliga fp).

Nr 124

Onsdagen den
4 maj 1977

---

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

Onsdagen den
4 maj 1977

---

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

Herr GUSTAFSSON i Ronneby (s):

Herr talman! Herr Wirtén sade att folkpartiet genom åtminstone två landsmötesbeslut har klargjort sin inställning i stat-kyrka-frågan. Jag vill gärna vitsorda det, och jag tycker dessutom att folkpartiet har gjort det på ett ovanligt klart, enkelt och redigt sätt i den här i och för sig utomordentligt svåra frågan. Men mot den bakgrunden tränger sig ändå frågan fram, om det inte då hade varit angeläget för folkpartiet att försöka medverka till att den målsättning som landsmötet har fastslagit också förverkligas.

Herr Wirtén säger att det är folkpartiets mening att samtalen skall fullföljas. Jag tror också att det är folkpartiets mening att samtalen skall fullföljas med de ursprungliga avsikter som tidigare är redovisade.

Den enda punkt där herr Wirtén enligt mitt sätt att se egentligen är oklar är när han säger att denna uppfattning har den nuvarande regeringen givit uttryck åt. Jag har inte kunnat finna att den nuvarande regeringen har givit uttryck åt uppfattningen att man skall eftersträva den lösning som herr Wirtén beskrev här. Regeringsdeklarationen innehåller ingenting annat än att det är bra om samtalen fortsätter. Att regeringsdeklarationen inte ger någon anvisning om hur frågan skall lösas förstår naturligtvis både herr Wirtén och jag. Det finns ingen regeringspolitik i stat-kyrka-frågan, det finns bara partiernas politik.

Det är möjligt att herr Wirtén tänker på den interpellationsdebatt som jag hade med den nuvarande kyrkoministern här i kammaren. Jag fick på sedvanligt sätt ett skriftligt svar från honom, som innehöll uppgiften att man skulle eftersträva att fullfölja samtalen enligt de riktlinjer som hade gällt från början. Jag sade i min replik att jag var mycket tacksam för det och hoppades att svaret skulle stå sig debatten ut. Emellertid tvingades jag innan debatten var över konstatera att det gjorde det inte. Det går nämligen inte – vilket herr Wirtén vet lika bra som jag – att åstadkomma likställighet och rättvisa mellan trossamfunden genom att bibehålla kyrkans beskattningsrätt, församlingsstyrelselagen och ett självskrivet medlemskap. Kyrkoministern visade ingen tendens till att ge avkall på den uppfattningen, som ju centerpartiet tillsammans med moderaterna dessutom har ansett det nödvändigt att åberopa i det utskotts-betänkande som vi nu behandlar.

Jag kan bara beklaga att folkpartiet, som har haft en utomordentligt klar och redig inställning i den här frågan, inte har velat låta den komma till uttryck i ens en så blygsam begäran som att de grunder som motionen har angivit skulle kunna utgöra arbetsmaterial för de pågående samtalen.

Om det nu är så, att den nya regeringen har de avsikter som herr Wirtén beskriver här, då förstår jag ännu mindre varför man inte kan instämna i vår reservation. Våra förslag går ju inte utöver den ståndpunkt som herr Wirtén har beskrivit. Snarare är de mycket försiktigare än det som herr Wirtén åberopade som folkpartiets landsmötes uppfattning. Om vi är överens i sak – och det är vi tydligen – kan jag inte inse att det skulle behöva innebära en så stor självövertvinnelse att ge uttryck för

Onsdagen den
4 maj 1977

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

det i enlighet med reservationens anda.

I det här sammanhanget vill jag också ta upp frågans fortsatta handläggning, som bl. a. Karl Boo berörde när han sade att centern inte vill fördröja frågans handläggning. Jag har inte utgått från det, men det ytt-
rande som utskottsmajoriteten lämnar innebär de facto detta. Först skall samtalen avslutas, sedan skall det inom de politiska partierna bli en ny beredning, sedan skall remissinstanserna komma till tals och sedan skall det möjligen bli en proposition. Var och en som har litet erfarenhet av det här problemkomplexet ser ju att vi skjuter frågan in i en ovisst framtid.

Herr Schött sade i sitt anförande att han tyckte det var anmärkningsvärt att jag, som själv hade varit med om att dra upp riktlinjerna för behandlingsordningen, nu ville att riksdagen skulle ingripa i denna. Herr Schött! När behandlingsordningen fastställdes visste vi vad samtalen syftade till. Det vet vi inte nu. Det är det som är den avgörande skillnaden. Hade vi vetat att samtalen syftade till att åstadkomma den likställighet mellan trossamfunden och den rättvisa som var utgångspunkten från början, så kunde också jag tycka att motionen varit onödig.

Får jag till sist återupprepa min fråga till herr Boo om vad avsikten med de pågående samtalen är.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det inlägg som herr Wirtén gjorde var utomordentligt klart. Jag gläder mig åt att folkpartiet på den här punkten inte har ändrat inställning. Det har tidigare varit litet osäkert, men hans inlägg var alltså klart. Jag fattade det så att det hade adress åt två håll. Det hade adress åt socialdemokratiskt håll – åt oss som har talat här. Men dess huvudsakliga adress var ju den regering som sitter f. n. Jag förmodar att syftet var att man genom instämmandena skulle ge tyngd åt folkpartiets inställning i den här frågan.

Jag vill då gratulera folkpartiet om man klarar detta. Här har det ju varit inlägg i en debatt. Men det som går till regeringen är vad som står i majoritetsbetänkandet, och det är det som kommer att bli avgörande för hur regeringen skall handla. Det vore väl mot all den erfarenhet som vi har, om folkpartiet med det här inlägget i dag skulle kunna bestäm-
ma hur den borgerliga regeringen skall handha denna fråga. Vi vet nog från början hur slutet blir på den matchen. Om folkpartiet skulle få bestämma skulle det nämligen betyda, att stora delar av både moderata samlingspartiet och centerpartiet, som herr Gustafsson i Ronneby uttryckte det, helt fick ändra sin inställning, och det är svårt att tänka sig att det kan ske.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Jag vill bara kort deklarerat att centern givetvis också har en åstundan att denna fråga handläggs utan dröjsmål. Jag kan gärna bekräfta att frågan så snart som möjligt bör tas upp till behandling och att man därvid söker nå bredaste möjliga lösning i bästa samsförstånd med kyrkan och trossamfunden.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Herr Wirtén säger att det inte bör råda någon oklarhet om folkpartiets principiella ståndpunkter. Men, herr Wirtén, bör man inte också dra konsekvenser av principuttalanden? Annars blir de ju av föga värde.

Herr Wirtén säger också att det är angeläget att frågan löses så snart förslag kommer fram som berörda parter kan enas om. Men om nu inte berörda parter enas, vad sker då, herr Wirtén?

Jag har i tidigare debatter i stat-kyrka-frågan hänvisat till de hätska angrepp som gjorts från vissa kretsar mot tanken på kyrkans skiljande från staten. Jag skall inte ta upp de frågorna i dag, men jag vill ändå slå fast att med de kretsarna kan det vara svårt att uppnå en lugn och avspänd atmosfär, som man brukar tala om. Vi får kanske ta även uppslitande politiska diskussioner för att nå lösningar som överensstämmer med demokratins och religionsfrihetens principer.

Jag tycker att man finner av herr Wirténs anförande att folkpartiet pendlar mellan sina principer och regeringssamverkan med moderaterna och centerpartiet. Det är inte ägnat att medverka till en snar lösning av stat-kyrka-frågan.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Jag har inte anledning att bemöta mycket i herr Gustafssons i Ronneby och herr Svenssons i Kungälv anföranden. Herr Gustafsson ansåg att en punkt inte var riktigt klart framställd i mitt första inlägg. Den gällde var regeringen står i fråga om riktlinjerna för det fortsatta arbetet i den här besvärliga frågan. Jag syftade naturligtvis just på den interpellationsdebatt som herr Gustafsson så riktigt antog. I den debatten har det nu ansvariga statsrådet klart utsagt att man skall fullfölja arbetet efter de tidigare riktlinjerna. Vidare meddelade statsrådet Antonsson att hela regeringen stod bakom den utfästelsen. Det är alltså helt klart att regeringen vill att man skall arbeta efter de tidigare utfärdade riktlinjerna.

F. ö. tycker jag, herr talman, att man skall akta sig för att blåsa upp debatten i dag till ett ställningstagande i själva sakfrågan, dvs. de framtida relationerna mellan staten och kyrkan. Varför skall vi behöva krångla till debatten på det sättet? Det är i själva verket rätt enkelt. Ett inträngande arbete har satts i gång med att klara ut de många och besvärliga frågorna. Det arbetet bedrivs inom kyrkan och i samråd med statsmakterna. Låt då i all sin dar det arbetet fullföljas efter de riktlinjer som vi har varit eniga om! När resultatet föreligger kommer vi i folkpartiet att pröva det med utgångspunkt i de principiella ställningstaganden som vi har gjort. Vi har redovisat dem tidigare år, och vi har gjort det i dag. Inget avsteg har gjorts från de ställningstagandena. Så var lugn, herr Gustafsson, när sakdebatten kommer är vi i folkpartiet beredda att ta den. Men den stunden är inte inne ännu.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Hans Gustafsson och Evert Svensson har på ett utmärkt sätt klarlagt den socialdemokratiska ståndpunkten i denna fråga. Av helt naturliga skäl har de inte kunnat gå in på den historiska delen, som åberopats av vissa talare. Men man måste se den reservation som socialdemokraterna i konstitutionsutskottet avgivit mot bakgrund av de tidigare ställningstagandena inom utskottet.

Låt mig erinra om att vi har debatterat den här frågan två gånger tidigare – 1975 och 1976. Vid båda tillfällena har vi alla talat om betydelsen av enighet precis som vi här nu gör. Men vi har inte nått fram till enhälliga utskottsbetänkanden vid något tillfälle. Vid båda tillfällena har det förelegat partimotioner, trots de pågående överläggningarna, från moderater och centerpartister. År 1975 på hösten fanns det en reservation av centerpartiet. De minnesgoda erinrar sig att moderaten Mårten Werner som stod bakom utskottsbetänkandet, steg upp i denna talarstol och uppmanade sina partivänner att inte biträda utskottsmajoritetens ståndpunkt. Det utspann sig en hård debatt om detta här i kammaren. På våren i fjol fanns reservationer både från centerpartihåll och från moderathåll inom utskottet. Det är ganska intressant att konstatera att centerpartiet i dessa reservationer hävdade att man skulle finna lösningar på grundval av församlingsstyrelselagen och kyrkans beskattningsrätt.

Låt mig få citera ur reservationen från hösten 1975: "Väsentliga praktiska förutsättningar för den öppna folkkyrkans bevarande är att det även i framtiden finns en grundläggande lagstiftning om kyrkan av samma slag som församlingsstyrelselagen och att kyrkans beskattningsrätt bibehålls."

Mot denna bakgrund är det väl naturligt att vi från socialdemokratiskt håll vill markera en inställning, vilket nu sker på ett mycket försynt och milt sätt i reservationen till utskottsbetänkandet. Får jag uppfatta vad nu centerpartister anfört på det sättet att man har fallit ifrån de ståndpunkter man utvecklade i reservationerna 1975 och 1976 och att man sålunda även på centerhåll har närmat sig vår ståndpunkt? Då skulle vi kanske ändå vid någon senare tidpunkt kunna finna en lösning på grundval av den socialdemokratiska motionen. Får jag tolka inläggen på det sättet? I så fall kan vi känna stor tillfredsställelse även om vi skulle förlora i voteringen därför att man från folkpartihåll inte velat ge till känna någon mening vid röstningen utan nöjer sig med – liksom de två föregående åren – att i särskilt yttrande anföra vad landsmötet har sagt?

Herr GUSTAFSSON i Ronneby (s):

Herr talman! Herr Wirtén säger att det är helt klart var regeringen står i den här frågan och vad som är avsikten med samtalen. I viktiga frågor brukar man kunna hänvisa till regeringsdeklarationen. Anser den borgerliga regeringen att stat-kyrka-frågan inte är någon viktig fråga, där man inte behöver lämna någon anvisning i regeringsdeklarationen

Onsdagen den
4 maj 1977

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

om den politik man skall föra? Det finns inte någonting angivet i regeringsdeklarationen om regeringens politik i den här frågan. När herr Wirtén nu skall beskriva regeringens politik gör han det med en hänvisning till en interpellationsdebatt mellan mig och den nuvarande kyrkoministern. Vi kan inte tolka resultatet av den interpellationsdebatten på samma sätt som herr Wirtén gör. Vi kan inte anse att vi där har fått klarlagt att den nya regeringen vill fullfölja den målsättning som från början låg till grund för samtalen.

Om vi nu är tveksamma på den punkten, men herr Wirtén inte är det utan har fullt klart för sig hur det ligger till, har jag mycket svårt att förstå att inte folkpartiet åtminstone kan manifesteras sitt landsmötes beslut så långt att man genom ett stöd till vår reservation ger uttryck för den klarhet på den punkten som herr Wirtén anser föreligger. Det vore ett blygsamt sätt att manifesteras en så klar inställning i frågan som herr Wirtén här har beskrivit att folkpartiet har – och det har jag aldrig betvivlat. Men om nu den nya regeringen har samma inställning kan man visa det genom att lämna sitt stöd till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN: Propositioner ställs först beträffande utskottets hemställan och därefter i fråga om motiveringen.

Hemställan

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels hemställan i motionen nr 48 av herr Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 39 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit hemställan i motionen nr 48.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 307
Nej – 10
Avstår – 1

Motiveringen

Propositioner gavs på godkännande av dels utskottets motivering, dels utskottets motivering med den ändring däri som föreslagits i reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl., och förklarades den förra

propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Johansson i Trollhättan begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren godkänner konstitutionsutskottets motivering i betänkandet nr 39 beträffande mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren godkänt utskottets motivering med den ändring däri som föreslagits i reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Johansson i Trollhättan begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 166
Nej - 152
Avstår - 1

Mom. 2-4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 2 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkande

1976/77:43 med anledning av motioner om en översyn av vallagen m. m.

Skatteutskottets betänkande

1976/77:43 med anledning av motion om fastighetsbildningen m. m.

Försvarsutskottets betänkande

1976/77:12 med anledning av propositionen 1976/77:125 med förslag om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1976/77 såvitt avser försvarsdepartementets verksamhetsområde

Kulturutskottets betänkande

1976/77:42 med anledning av propositionen 1976/77:84 om vissa anslag ur kyrkofonden, m. m.

Trafikutskottets betänkande

1976/77:23 med anledning av propositionen 1976/77:125 med förslag om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1976/77 såvitt avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Jordbruksutskottets betänkande

1976/77:25 med anledning av motion om stärkelseindustrins fruktvatten och mejeriernas vassel

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1976/77:26 med anledning av motioner om vatten- och luftvård, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1976/77:121 av herr Persson i Karlstad m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att en utredning tillsattes angående förutsättningarna för ändrad reglering av vattenavrinningen ur Vänern,

1976/77:391 av herr Johnsson i Mölndal (c) och fru Fredrikson (c),

1976/77:519 av fru Lundblad (s) och herr Silfverstrand (s), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde att snabba åtgärder vidtogs mot vattenföroreningar i enlighet med vad som i motionen anförts,

1976/77:521 av herr Palme m. fl. (s), vari såvitt nu var i fråga (yrkandena 1, 2, 3, 4 och 7) hemställts att riksdagen beslutade

1. att hos regeringen begära att ett åtgärdsprogram för begränsning av luftföroreningar från motorfordon i enlighet med vad som anförts i motionen skyndsamt utarbetades,

2. att hos regeringen begära en kartläggning av de utsläpp som kunde påverka ozonskiktet och klimatet samt anhålla att regeringen i olika internationella sammanhang aktualiserade en begränsning av dessa utsläpp,

3. att hos regeringen begära fortsatta åtgärder på det internationella planet för överenskommelser om begränsning av svavelutsläpp,

4. att, mot bakgrund av i motionen redovisade fakta, hos regeringen begära att en utredning tillsattes med uppgift att framlägga förslag om metoder att begränsa användningen av handelsgödsel inom jord- och skogsbruket,

7. att ge regeringen till känna vad som i motionen anförts angående åtgärder i sjön Åsnen,

1976/77:838 av fröken Eliasson m. fl. (c) och

1976/77:849 av herr Sandberg m. fl. (c), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att olika åtgärder prövades i syfte att erhålla en blyfri bensin.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

beträffande skyddet av havsmiljön m. m.

1. lämna motionen 1976/77:391 utan åtgärd,

2. lämna motionen 1976/77:838 utan åtgärd,

beträffande skyddet av vissa insjöar

3. anse motionen 1976/77:121 besvarad med vad utskottet anförde,

4. med anledning av motionen 1976/77:521, yrkandet 7, som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anförde i fråga om prövningen i ärende rörande sjön Åsnens reglering,

- beträffande användningen av handelsgödsel inom jordbruket
5. lämna motionerna 1976/77:519 och 1976/77:521, yrkandet 4, utan åtgärd,
beträffande vissa luftföroreningsfrågor
6. anse motionen 1976/77:521, yrkandet 1, besvarad med vad utskottet anfört,
7. anse motionen 1976/77:849 besvarad med vad utskottet anfört,
8. anse motionen 1976/77:521, yrkandet 2, besvarad med vad utskottet anfört,
9. med anledning av motionen 1976/77:521, yrkandet 3, som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anfört om behovet av fortsatta insatser i internationella sammanhang i syfte att åstadkomma överenskomelser om begränsning av svavelutsläpp.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande användningen av handelsgödsel inom jordbruket av herr Lundkvist, fru Theorin, herrar Lindberg, Olsson i Edane, Strömberg i Vretstorp och Alftin samt fru Radesjö (samtliga s) som ansett att utskottet under 5 bort hemställa

att riksdagen skulle som sin mening ge regeringen till känna vad reservanterna anfört med anledning av motionen 1976/77:519 och motionen 1976/77:521, yrkandet 4.

2. beträffande luftföroreningarna från fordonstrafiken av herr Lundkvist, fru Theorin och fru Lundblad samt herrar Lindberg, Wictorsson, Olsson i Edane och Strömberg i Vretstorp (samtliga s) som ansett att utskottet under 6 och 7 bort hemtälla

att riksdagen skulle

6. som sin mening ge regeringen till känna vad reservanterna anfört med anledning av motionen 1976/77:521, yrkandet 1,

7. som sin mening ge regeringen till känna vad reservanterna anfört med anledning av motionen 1976/77:849,

3. beträffande ozonskiktet i jordatmosfären av herr Lundkvist, fru Theorin och fru Lundblad samt herrar Lindberg, Wictorsson, Olsson i Edane och Strömberg i Vretstorp (samtliga s) som ansett att utskottet under 8 bort hemställa

att riksdagen skulle som sin mening ge regeringen till känna vad reservanterna anfört med anledning av motionen 1976/77:521, yrkandet 2.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av fru Anér (fp).

Herr LUNDKVIST (s):

Herr talman! Socialdemokratin har i regeringsställning drivit miljöfrågorna som en av våra stora samhällsfrågor. Internationellt anses också

Sverige vara ett föregångsland på miljövårdens område. Det är naturligt för oss att i oppositionsställning fortsätta att driva en aktiv miljöpolitik för att trygga alla människors rätt till en god livsmiljö. Det är ett övergripande mål för socialdemokratisk politik. Det är naturligt för oss att i motioner föreslå riksdagen de åtgärder som vi förberedde men på grund av valutgången inte hann fullfölja i regeringsställning.

Det föreliggande utskottsbetänkandet behandlar bl. a. de avsnitt i den socialdemokratiska partimotionen 521 som berör vatten- och luftvård.

Sverige är ju mot bakgrund av situationen ute i världen ett ovanligt lyckligt lottat land när det gäller vattenförsörjningen. Genom den omfattande utbyggnaden av reningsanordningar i industrier och kommuner har föroreningen av vattendragen minskats påtagligt. Tidigare starkt nedsmutsade vattendrag kan åter användas för bad och fiske. Det förhållandet att vi numera kan bada i Stockholms innerstad kan få tjäna som ett mått på ambitionerna i det sammanhanget.

Även om det återstår en hel del att göra i dessa stycken, inte minst när det gäller föroreningar från industrin, har vi både en lagstiftning och tillgång till tekniska lösningar som gör det möjligt för oss att fullfölja en aktiv politik för renare vatten när det gäller denna typ av föroreningar.

Men våra vatten hotas av andra föroreningar som måste angripas med annorlunda åtgärder. Vi har hotet från luften. Jag tänker då i första hand på svavelnedfallet som genom försurningen dödar livet i våra sjöar och vattendrag. I den proposition som den socialdemokratiska regeringen förelade riksdagen i fjol kunde vi redovisa hur 5 000 sjöar redan var döda och ytterligare 5 000 allvarligt skadade. Årets snösmältning har förvärrat situationen. Den upplagrade svavelmängden i snömassorna har i vissa delar av landet svårt skadat tidigare icke angripna sjöar.

Alla de åtgärder som föreslogs i den socialdemokratiska regeringens proposition och som riksdagen godkände innebär naturligtvis ett viktigt bidrag i uppgifterna att komma åt riskerna med svavelutsläppen. Det blir en naturlig uppgift för oss att väga in också dessa risker för natur och miljö när vi framöver går att ta ställning till hur vi skall lösa vår energiförsörjning. Det allvarliga med svavelutsläppen är emellertid att en så stor del kommer utifrån, från andra länder. Den socialdemokratiska regeringen tog en rad initiativ för att få dessa frågor belysta och diskuterade på det internationella planet. Sedan vi insett svårigheten i att komma fram till praktiska lösningar den vanliga vägen genom internationella konventioner inledde vi ett samarbete med den norska regeringen om att vi mera direkt på bilateral basis skulle angripa problemet med de länder som i första hand förorsakar våra problem. Det var den socialdemokratiska regeringens avsikt att med dessa länder söka träffa avtal av samma innebörd som det Sverige träffade med DDR.

Enligt detta avtal förpliktar sig de båda länderna att söka begränsa sina luftföroreningar och att årligen i rapporter till varandra redovisa resultaten av sina ansträngningar. Avtalet förpliktar också de båda länderna att i internationella sammanhang aktivt arbeta för en begränsning

av luftföreningarna. Den socialdemokratiska regeringen hade en plan för hur denna bilaterala förhandlingsrunda skulle genomföras. Jag ser det som både angeläget och brådskande att den nya regeringen fullföljer dessa planer. Det är därför tillfredsställande att utskottet med anledning av vårt yrkande i motionen 521 kunnat enas om att föreslå riksdagen att ge regeringen till känna som sin uppfattning vikten av att de bilaterala överläggningarna fullföljs med all kraft.

En annan allvarlig föroreningskälla när det gäller våra vatten är risken med den mycket starkt ökade användningen av konstgödsel inom jord- och skogsbruk.

Låt mig från början få slå fast, för att inga missförstånd skall råda på den punkten, att vi reserverar naturligtvis inser betydelsen av användningen av handelsgödsel för att öka avkastningen i jordbruk och skogsbruk. Vi inser naturligtvis sambandet mellan avkastningen per hektar och de priser konsumenterna får betala för maten. Socialdemokratin har eftersträvat ett jordbruk som skulle kunna ge en hygglig bärgning åt sina utövare och rimliga priser åt konsumenterna. Men vi är starkt medvetna om att ambitionen att höja avkastningen med konstlade medel kan drivas över den gräns där samhällsnyttan förbyts i sådana skador på människa och miljö att de över huvud taget inte kan tolereras.

Det är visserligen sant att en lång rad åtgärder tidigare har vidtagits på forsknings- och försökssidan för att klarlägga problemen med konstgödsling. Det är också riktigt att vi har en lagstiftning som möjliggör för myndigheterna att följa utvecklingen på detta område med stor uppmärksamhet. Det är också sant att det bedrivs upplysningsverksamhet för att informera lantbrukarna om fördelar och nackdelar med konstgödsling. Allt detta känner vi väl till, eftersom det i mångt och mycket är ett resultat av ansträngningar från den tidigare socialdemokratiska regeringens sida.

Men vad vi nu upplever är att vi med hänsyn tagen till bristen på virkesråvara i skogen kan se ett starkt ökat intresse ur skogsproduktionssynpunkt att få utnyttja mera kvävegödselmedel i skogsvården. Vi har den fortlöpande, kraftiga ökningen av konstgödselanvändningen inom jordbruket. Sedan 1940 har kvävemängden ökat nio gånger, fosformängden tre gånger och kaliummängden fyra gånger. Vi har de snabbt ökade skadeeffekter som uppmärksammats på grundvattnet i vissa delar av landet, framför allt i Skåne, och som redovisats i en särskild motion av Grethe Lundblad och Bengt Silfverstrand. De kommer senare i debatten att belysa dessa problem.

Om vi riskerar att fördärva vårt dricksvatten, öka igenväxningen av våra sjöar och få andra skador på miljön genom ett för hårt utnyttjande av konstgödsling, då förbyts ju de vinster vi ville göra genom ökade skördar i förluster som vi aldrig kan ersätta. Det är därför som vi från reservanternas sida inte kan acceptera den lätt sinniga inställning som jag tycker att utskottsmajoriteten intar i dessa frågor. Man vill visserligen inte bestrida att fall av övergödsling kan förekomma, men man nöjer

sig med att konstatera att man inte anser att det föreligger något stöd för antagandet att man inom det svenska jordbruket allmänt använder för höga gödselgivor, och därför avstyrker man den socialdemokratiska motionen.

Vad vi anser vara nödvändigt är att man sammanställer allt material som har redovisats och det som kan framkomma ur undersökningar som pågår vid bl. a. naturvårdsverket, socialstyrelsen, lantbrukshögskolan och skogshögskolan. Vi anser vidare att man skall ge en utredning i uppdrag att på grundval av detta material bedöma de hälso- och miljömässiga konsekvenser som en ökad användning av handelsgödsel får. Även de produktionsmässiga och ekonomiska följderna för jord- och skogsbruket av en minskad användning skall naturligtvis redovisas.

Vi måste få möjligheter att efter en samlad bedömning överväga vad det är vi håller på att ge oss in på. Utredningen bör också framlägga förslag om lämpliga metoder för att minska konstgödselanvändningen och förslag om ett registreringstvång för konstgödselmedel. Vi menar att detta är en angelägen utredning som bör bedrivas skyndsamt. Den bör kunna ge oss underlag för aktivare åtgärder än hittills. Det räcker uppenbarligen inte bara med att vi känner till farorna och tar fram lämpliga metoder, som vi informerar landets jordbrukare och skogsbrukare om. Vi måste komma fram till ett samlat handlingsprogram i dessa frågor, där ansvaret för hälsa och miljö måste få väga tyngst, när vi gör de samhällsekonomiska bedömningarna.

Var finns konsekvensen i de borgerliga partiernas handlande när det gäller vår miljövard? Den ena veckan är man med om att under hänvisning till människors oro förorda totalförbud mot utnyttjande av vissa kemiska bekämpningsmedel, medel som vår vetenskapliga expertis inte anser vara farliga att använda med den hantering som föreskrivs av produktkontrollnämnden. Några veckor senare vill man inte ens medverka till effektivare åtgärder för en varsammare hantering med konstgödselmedel, där ett överdrivet utnyttjande bevisligen kan förorsaka svåra skador, bl. a. på dricksvatten, med vetenskapligt belagda risker för människors hälsa.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Lågt vattenstånd har skapat problem i sjöarna Väner och Åsnen. Problemen i samband härmed har aktualiserats i socialdemokratiska motioner. För sjön Åsnens vidkommande gäller att snara åtgärder är av nöden, om bestående skador på sjöns ekosystem skall kunna undvikas. Den socialdemokratiska regeringen hade den uppfattningen att en omprövning snarast möjligt av vattendomen för sjön var nödvändig. Förberedande åtgärder vidtogs också för att få en sådan omprövning till stånd.

Jag konstaterar med tillfredsställelse att den nya regeringen är beredd att fullfölja den socialdemokratiska regeringens intentioner i detta sammanhang. Det är också värdefullt att utskottet med anledning av yrkande nr 7 i den socialdemokratiska partimotionen enhälligt föreslår riksdagen

ge regeringen till känna att regeringen bör förbehålla sig den slutliga prövningen av ärendet. Det är angeläget därför att en sammanvägning måste ske av olika intressen inom ramen för en samhällsplanering för vilken regeringen ytterst måste ta det politiska ansvaret. Målsättningen måste vara att rädda sjön Åsnen från den förstörelse som hotar, om det nuvarande tillståndet vid sjön får fortsätta.

När det gäller Vänern är utskottets påpekande, att också där en omprövning av vattendomen kan visa sig nödvändig, ett uttryck för den betydelsefulla roll ur allmän samhällsplaneringssynpunkt som miljö- och rekreationsfrågor bör tillmätas.

En annan fråga som vi aktualiserat i den socialdemokratiska partitionen är kravet på ett åtgärdsprogram för begränsning av luftföroreningar från motorfordon. Det är enorma mängder föroreningar som trafiken i dag alstrar. Man beräknade sålunda 1973 att utsläppen av koloxid från bensindrivna bilar uppgick till över 1 miljon ton, utsläppen av kolväten till ca 160 000 ton och utsläppen av kväveoxider till ca 75 000 ton. Till detta skall läggas att i bilavgasutsläppen finns därutöver tusentals kemiska föroreningar.

Realistiskt bedömt får vi räkna med att föroreningarna från motorfordon kommer att vara ett växande miljöproblem särskilt i tätorterna. Hälso- och miljöeffekterna av föroreningarna från motorfordonen är påtagliga. Även om kunskaperna om bilavgasutsläppens hälsoeffekter fortfarande är ofullständiga, därför att tätortsbilismen ännu är av ganska ungt datum, så kan man på goda grunder misstänka att biltrafikens utsläpp av cancerframkallande ämnen svarar för en stor del av de miljöbetingade cancerfallen. Det finns alltså anledning att känna oro inför framtiden med tanke på att vi ännu inte kan säga så mycket om de mera långsiktiga effekterna av bilavgasernas inverkan på människors hälsa. Fortfarande är vi ju trots allt den första generationen människor som dagligen utsätts för bilavgaser.

Visserligen är det så att en rad åtgärder vidtagits av den tidigare regeringen för att begränsa avgasutsläppen från bilar. Jag behöver inte räkna upp dem alla. I utskottets betänkande redovisas också åtgärder, som nu såväl kommunikationsministern som jordbruksministern är beredda att vidtaga på sina respektive avsnitt av föroreningsproblemen när det gäller trafiken. Men vad vi saknar och vad vi stod i begrepp att genomföra var ett försök att få ett mera samlat grepp på alla de åtgärder som måste till för att möta de här problemen effektivare inför framtiden.

Jag vill alltså understryka att det kommer inte att räcka med förbättringar i typbesiktningssystemet m. m., som kommunikationsministern föreslår. Det kommer inte att räcka med att man, som jordbruksministern är i färd med att göra, utformar direktiv till en utredning angående de luftvårdsproblem i allmänhet som sammanhänger med den ökande fordonstrafiken.

Vad vi behöver är en aktivare samhällsplanering, inriktad på att genom samordning av en rad olika åtgärder skapa garantier för att de riktvärden

för luftkvalitet som statens naturvårdsverk fastställt eller kommer att fastställa också kan hållas. Det kan behövas lagstiftning för att påskynda trafikplanerings- och saneringsåtgärder i utsatta områden. Man behöver vidare försöka komma ifrån den splittring på flera myndigheter när det gäller ansvaret för tillämpningen av bilavgasbestämmelserna som gäller i dag.

Det finns sålunda, herr talman, goda skäl för att tillsätta den utredning som vi begärt i den socialdemokratiska partimotionen nr 521, yrkande 1. Därför yrkar jag bifall till reservation nr 2, som också beaktar de synpunkter som framförts i motion 849 av herr Sandberg m. fl.

När det gäller den reservation vi har från socialdemokratiskt håll med anledning av den punkt i vår partimotion som tar upp hotet mot ozonskiktet kommer fru Theorin att redovisa skälen för vår ståndpunkt i den frågan. Jag vill bara, eftersom den socialdemokratiska regeringen tog upp hotet mot ozonskiktet i FN:s miljöstyrelse, fästa uppmärksamheten på att det är sannerligen inte bara fluorkolen i sprayflaskorna som motiverar vår uppmärksamhet på denna fara. Det är på sitt sätt betecknande för hur man från centerpartiets sida har drivit diskussionen om miljöriskerna i samband med vår energiförsörjning att man motionerat om de risker för ozonskiktet som är förknippade med sprayflaskorna men i debatten inte haft så många ord att säga om de stora risker för ozonskiktet som är förknippade med en ökad förbränning av kol och olja. Koldioxiden som vi den vägen släpper upp i atmosfären har vi helt förlorat kontrollen över. Den är det svåraste hotet mot ozonskiktet, ett faktum som vi måste ta stor hänsyn till när vi diskuterar framtidens energikällor.

Låt mig få sluta med att säga att jag, med hänsyn tagen till den iver med vilken i varje fall centerpartiet sökt framställa sig som företrädare för miljöintressena, är förvånad över oviljan när det gäller att ta vara på och föra vidare de uppslag till ytterligare åtgärder i dessa sammanhang som vi fört fram från socialdemokratiskt håll. Som jag inledningsvis nämnde, grundar sig våra framstötter bl. a. på erfarenheter som vi gjort i regeringsarbetet. Om intresset för miljöfrågorna verkligen är så starkt som i varje fall centerpartiet ville göra gällande i oppositionsställning, borde man rimligen vara angelägen om att ta vara på de uppslag som socialdemokraterna nu kan bidra med när det gäller att göra miljövårdsarbetet effektivare.

Det tar onekligen tid att skaffa sig erfarenhet av regeringsarbete. Vi ser det från socialdemokratins sida som en angelägen uppgift för oss att på områden där vi i regeringsansvar kunnat påräkna en positiv inställning från i varje fall folkpartiets och centerpartiets sida medverka till att det arbete vi i den andan utförde skall kunna fullföljas på ett så framgångsrikt sätt som möjligt även av den nya regeringen. Men uppenbarligen får den goda saken – i det här fallet miljövården – sitta emellan för att man inte vill ge avkall på den politiska prestige. Med andra ord: Hellre en avslagen socialdemokratisk motion än ett framsteg

för miljövården tycks vara ledstjärnan för den borgerliga politiken. Jag kan, herr talman, bara beklaga en sådan inställning.

Fru LUNDBLAD (s):

Herr talman! Kvaliteten på den luft vi andas och det vatten vi dricker är av livsavgörande betydelse för oss. Ändock väcker inte diskussionen kring föroreningen – kanske man rentav kan säga förgiftningen – av luft och vatten samma debatt och samma upprördhet som t. ex. kärnkraftens risker, speciellt inte hos centerpartiets företrädare. Är det kanske därför att den risk mänskligheten utsätts för genom förorening av luft och vatten kommer smygande och att skadorna inte så lätt kan härledas till luft och vatten? Eller betraktar vi ren luft och rent vatten som något så självklart i Sverige att vi inte har fantasi nog att föreställa oss riskerna?

Luftföroreningarna har på vissa orter på grund av koncentration av avgasutsläpp och rökgasutsläpp nu nått en sådan omfattning att forskarna slagit larm. Även allmänheten har börjat känna av problemen påtagligt. Det är därför hög tid att program för effektiva motåtgärder görs upp såsom skissas i motionen 521 och i reservationen 2.

Jag vill nu i mitt anförande koncentrera mig på vattenvården, speciellt beträffande färskvattnet som används till dricksvatten.

Den vattenvårdskonferens som hölls i FN:s regi i mars 1977 med deltagande av över 150 stater medförde inte så uppseendeväckande rubriker i massmedia som en del andra FN-konferenser. Troligen är orsaken den att det på vattenförsynings och vattenvårdens område inte finns så hårda motsättningar mellan u-land och i-land och att alla länder har någon form av vattenproblem. Det är kanske tveksamt om det går att föra i hamn konferensens beslut att man före 1990 skulle ge alla världens människor nära tillgång till färskvatten av tillräcklig mängd även för det sanitära behovet – och vatten av god kvalitet. För detta behövs många tekniska och vetenskapliga insatser i samarbete på regional och internationell nivå. Sverige har god tillgång på dricksvatten. Av stort intresse har det också internationellt varit att Sverige som enda industriland förmått att minska sin vattenförbrukning, bl. a. genom en effektiv återanvändning av vatten i industrin. Inom jordbruket har dock vattenförbrukningen ökat kraftigt på grund av ökad bevattning.

Men det är ändå en del av besluten vid FN:s vattenvårdskonferens som berör Sverige, speciellt de resolutioner som gäller vattenkvaliteten och vattenföroreningarna. Det är t. ex. fråga om en resolution med följande innehåll: Gemensamma och planerade aktioner är nödvändiga för att undvika och bekämpa effekterna av miljöförstörelse och där det är nödvändigt för att skydda och förbättra kvaliteten på vattenresurserna. Det gäller också resolutionen om vattenförbrukning i jordbruket, som bl. a. stadgar att man måste ta med även hälsoaspekter när man planerar för vattenanvändning i jordbruket.

Herr talman! Från dessa resolutioner på det internationella planet är det en rak väg till ett av de problem som vi diskuterar i kväll, nämligen

Onsdagen den
4 maj 1977

*Vatten- och
luftvård, m. m.*

den fara för vattenföroreningar som överdriven gödsling kan utgöra. För en tid sedan blev jordbruksministern intervjuad i tidningen Land. Även om jordbruksministern inte helt avvisar att överdrifter i användningen av handelsgödsel kan ge hälsorisker, så tror han inte att det behövs centrala initiativ eller restriktioner i användningen. Men nu är det otvetydigt så, att i vissa kombinationer lätt jord. bevattning och kvävegödsling uppstår föroreningar av grundvattnet. Och då måste naturligtvis de mödrar, vilkas spädbarn förbjuds dricka vatten från familjens brunn, fråga sig om det inte går att ändra på mängderna av kvävegödsel och bevattning, så att vattenförorening kan undvikas. Men det har varit svårt att få gehör för sådana synpunkter.

Utan att påstå att handelsgödsel kan undvaras – som fru Anér antytt i sitt särskilda yttrande – vill jag dock inte i likhet med jordbruksutskottets majoritet förminska problemet till att man inom några delar av landet bör visa särskild försiktighet med användning av handelsgödsel. Lätt genomsläppliga jordar finns inom många landskap, bevattningen inom jordbruket är i ständigt utveckling och mängden handelsgödsel ökar starkt. Det kan bara leda till en katastrofal urlakning i vårt grundvatten – om inga begränsningar görs. Det har visats i flera forskningsrapporter och undersökningar, som herr Silfverstrand sedan kan redovisa. Den 10 april 1975, när jag första gången tog upp problemet i riksdagen, försökte man från framstående jordbrukarhåll göra mina påståenden om handelsgödsels inverkan på grundvattnet till åtlöje. Nu är man beredd att diskutera dem, även från centerpartihåll, men jag tycker att man tar i problemet med silkesvantar. De ekonomiska intressena står här mot miljöintressena. Beträffande bevattning och gödsling av potatis vill jag säga att det ju är ett intressant faktum, som framhålls i lantbrukshögskolans rapport, att denna behandling av potatisåker ger en tyngre och därmed bättre betald skörd, men det blir mera vatten i potatisen. Det är alltså konsumenten av potatis som förlorar på odlingsmetoden och på den stora användningen av handelsgödsel och bevattning.

Jag och många andra inom socialdemokratin anser att man snarast möjligt måste utreda de hälso- och miljöeffekter som handelsgödseln under vissa förhållanden ger. Vi är också några som anser att en utredning bör ske jämsides med en försöksverksamhet inom något hotat område, t. ex. Skåne. Genom markanalyser, informationskampanjer, mängduppgifter samt en skärpning när det gäller riskvärdena för nitrathalten i vatten borde man kunna mäta effekterna i förhållande till värdena för ett oberört kontrollområde. Först då synes man kunna bevisa eller motbevisa klagomålen om övergödsling.

Kontrollen av vattenkvaliteten är starkt splittrad på de centrala instanserna i Sverige. Grund- och ytvattnet kontrollerar naturvårdsverket, när det gäller vattnet i kranen har socialstyrelsen hand om hälsokontrollen, men när vattnet är på väg in i munnen eller livsmedlet är det livsmedelsverket som är ansvarigt. Hur vore det egentligen med ett samordningsorgan på detta område för ämbetsverken?

Herr talman! Människors oro för sin och sina barns hälsa manar oss att göra något på detta område. Forskarnas rapporter bevisar att vi måste göra något. Vad väntar vi på? Kanske fattas det ett klart åtgärdsprogram med en prioritering. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen i vid jordbruksutskottets betänkande i vilken krävs en skyndsam utredning, eventuellt med försöksverksamhet.

Herr LARSSON i Borrby (c):

Herr talman! Vad väntar vi på, frågade fru Lundblad. Jag skulle kunna svara med att säga att vi har väntat på ett regimskifte i vårt land: Det tycks som om allt det som man inte hunnit med på över 40 år nu plötsligt skall hända på någon månad, medan den nya regeringen alltjämt arbetar med den gamla regeringens budget.

Jag skulle, herr talman, gärna önska att vi kunde komma bort från den här attityden i vår så viktiga miljödebatt. Det förvånar mig att både herr Lundkvist och fru Lundblad trots ett synnerligen ambitiöst och enhälligt utskottsbetänkande av någon underlig anledning vill provocera en debatt, där de tunga sakfrågorna inte är huvudsaken. I varje fall tycker jag att herr Lundkvist använde sig av en mycket förvånande partifanatisk agitationsstil. Han sade att det tar tid att skaffa sig erfarenheter av regeringsarbetet. Ja, det tog över 40 år att väcka till liv alla de mycket förnämliga ambitioner som behandlas i detta utskottsbetänkande. Herr talman! Jag vill hänvisa till utskottsbetänkandet, där vi har en synnerligen omfattande och vetenskapligt styrkt redovisning av de här för vår miljöpolitik mycket väsentliga frågorna. Än en gång vill jag betona att det har varit mycket obetydliga meningsskiljaktigheter mellan de olika partierna i utskottet.

Jag beklagar därför att man av någon helt annan anledning än miljöpolitisk ambition försöker skapa en klyfta. Jag hoppas att vi snart skall kunna vinna så mycket erfarenhet och rutin på bägge håll att vi skall komma ifrån den debattnivån. Då tror jag också att vi har den största chansen att göra en gagnrik insats för miljöpolitiken i vårt land.

Här försöker man i anledning av tre reservationer att dra i gång en debatt och skapa klyftor. Jag vill göra kammaren uppmärksam på att den socialdemokratiska minoriteten i dessa reservationer inte har kunnat presentera några exakta och konkreta alternativa förslag. Framför allt har man inte velat visa någon vilja att satsa ekonomiska resurser på att genomföra något på detta område. I stället uttrycker man sig i mycket allmänna ordalag utan att ha något stöd av vetenskapen. Reservanterna använder formuleringar av typen: "man har anledning att tro" och "i vårt land tycks det och det bli följden". Reservationerna utmynnar i att riksdagen skall ge regeringen till känna att det inte räcker med det som hittills gjorts inom miljövården. Att det som gjorts hittills inte är tillräckligt vill jag gärna hålla med om.

Svante Lundkvist säger att vi inte har ett samlat grepp om miljövården. Fru Lundblad säger att nu är det tid att skaffa sig ett samlat grepp om

och en överblick över de här svåra frågorna. Det har varit på tiden mycket länge. Det är lika angeläget nu som det har varit under en mycket lång period. Jag håller med de båda talarna att det rent av är hög tid. Vi skall hjälpas åt att skaffa de resurser och skapa det underlag som behövs för att kunna fatta dessa viktiga beslut.

Jag vill här ta ett enda litet exempel. Det gäller debatten om man skall tillföra näringsämnen. Det har plötsligt blivit en modesak att det är fult att tillföra växterna näringsämnen. Jag vill med en gång väldigt hårt slå fast att all överdosering, all överanvändning av näringsämnen är förkastlig.

Men, fru Lundblad, det finns inte någonstans i den mycket förnämliga undersökning som lantbrukshögskolan har gjort klara belägg för samband mellan användningen av näringsämnen till växter och föroreningarna i vatten.

Sedan behagar det fru Lundblad att med urskillning citera ur utredningen som det passar henne. Hon har i utredningen kunnat konstatera att potatisen blir större och får en större vattenhalt om man vattnar den mycket och ger den mycket kväve. Det behövs inte några nya undersökningar för att bevisa detta – det vet vi redan tidigare. Men detta är ett sätt att läsa en utredning som utskottsmajoriteten inte gärna kan godkänna, utan vi måste försöka driva våra linjer med hjälp av mera vetenskapligt underlag.

Jag blev väldigt förvånad när Svante Lundkvist plötsligt drog in hormoslyfrågan i den här debatten. Det är helt klart att vi som politiker har att ta hänsyn till människornas oro. Vi måste ta ansvar för människornas situation i miljön, människornas hälsa osv. Jag vill därför fråga om Svante Lundkvist redan har ångrat att utskottet tillstyrkte en centermotion om hormoslyförbudet, ett beslut som fattades efter det nu aktuella beslutet. Den debatten kommer vi till i ett senare sammanhang. Jag vill bara kommentera den nu, eftersom herr Lundkvist tog upp den saken.

Låt mig säga: försök inte driva fram en debatt med syfte att visa att vi skulle ha lägre ambitioner när det gäller att lösa de mycket väsentliga sakfrågorna om användningen av handelsgödsel i jordbruket, om ozonskiktet i jordatmosfären och om luftföroreningarna! Men hur kan det komma sig att man nu i så hårda ordalag framför kritik samtidigt som man på flera punkter försökt genomföra prutningar på förslagen i budgetpropositionen som innebär en vidareutveckling av våra miljöpolitiska ambitioner?

Det behövs t. ex. i frågan om användningen av handelsgödsel i jordbruket ett mycket ambitiöst försöks- och forskningsprogram, men ingen av socialdemokraterna har här talat om att man är villig att satsa pengar på detta. I stället har man tidigare skruttat över att man gjort prutningar i budgeten. Det krävs omfattande resurser för att få en klar bild av effekterna av olika givor av näringsämnen till växterna i form av skördeutfall, vattenföroreningar och annat. Vi behöver mycket av forskning

och insatser på detta område.

Jag behöver bara hänvisa till att vi nyligen fått på våra bänkar – kanske rent av i dag – en alldeles ny utredning, där man tar ställning till vår framtida produktionsmålsättning och till rader av viktiga problem som hör samman med denna. Samtidigt pågår ett mycket omfattande utredningsarbete inom vattenlagsakkunniga i dessa frågor.

Det är mycket förvånande att man mot denna bakgrund nu helt plötsligt försöker antyda att stora försummelse har skett under de gångna vintertidnaderna. Det rimmar inte väl, herr Lundkvist, att ni räknar upp denna rad av krav samtidigt som ni i en budgetekonomisk debatt vill minska resurserna för både miljöpolitiken och jordbruket.

Reservationerna är som jag sade så pass allmänt hållna att ett beslut i enlighet med dessa eller i enlighet med utskottsmajoritetens förslag egentligen inte innebär någon skillnad i sak. Jag vill dock med kraft framhålla att vi i formuleringarna i utskottsbetänkandet i de tre frågor, där man avgivit en allmänt hållen reservation, gjort hänvisningar till vad som händer runt om i världen och till naturvårdsverkets arbete. Vi har också givit uttryck för långt gående förväntningar och ställt ambitiösa krav, som vi räknar med att vi efter hand skall få möjlighet att effektuera i mån av resurser, såvida inte oppositionen lyckas med att inskränka dessa.

Vad gäller blyhalten i luften är en lång rad aktuella åtgärder uppräknade i utskottsbetänkandet medan andra är på väg att föreslås. Vi har varit så pass generösa att vi trodde att vi skulle kunna göra herr Lundkvist på gott humör, vilket dock inte lyckades. Vi har sagt att vi är beredda att vandra vidare med rader av åtgärder på vägar som man redan slagit in på. Jag tycker att dessa åtgärder är så pass ambitiösa och angelägna för sakfrågan, nämligen vår omvärld och vår miljö, att det skulle vara orätt om vi nu skulle bita oss fast vid ett litet småaktigt gräl av partifanatisk karaktär.

Jag ber med det anförda, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet i jordbruksutskottets betänkande nr 26.

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Larsson i Borby, det här var väl ändå att göra det litet väl enkelt. Herr Larsson säger att man gått och väntat på ett regimskifte och att den nya regeringen nu sitter på den gamla regeringens budget. Därför skulle den inte kunna fortsätta med de uppgifter som vi såg framför oss som angelägna och nödvändiga för att fullfölja ett aktivt miljövarsarbete.

Nu väcker det herr Larssons i Borby förvåning att vi när vi fick vårt arbete avbrutet ger den nya regeringen de här förslagen. Förslag som skulle kunna leda fram till en kontinuitet i miljövarsarbetet som naturligtvis är utomordentligt angelägen.

Herr Larsson i Borby säger att den nya regeringen kanske inte kan klara de här uppgifterna därför att oppositionen prutar på anslagen till

miljövårdsforskning. Men det är ju tvärtom, herr Larsson i Borrby! Trots att vi lyckades komma med en i pengar räknat något billigare budget än vad regeringen kunde åstadkomma inom jordbrukshuvudtiteln så hade vi berett utrymme för ett ökat anslag till miljövårdsforskning.

Och så frågar herr Larsson i Borrby: Ångrar herr Lundkvist sig för det här beslutet som vi tog när det gällde hormoslyr och som vi grundade på den oro som vi visste att människor kände. Nej, jag har inte ångrat mig alls. Men jag har konstaterat att den borgerliga delen av utskottet var beredd att ta detta beslut på grund av den oro som människor kände i ett sammanhang där vetenskapsmännen – de som skall råda oss – var beredda att säga att med den hantering som sker enligt produktkontrollnämndens riktlinjer finns det i och för sig inte några risker för människors hälsa och miljö att utnyttja medlet.

Men här – där vi påtagligt kan påvisa att vi har bekymmer bl. a. för nitratutfällning – skulle vi inte ens våga oss på att försöka åstadkomma ett mer samlat program för ökad varsamhet. Och det som då oroar mig är det uttalande av jordbruksministern som tidigare åberopats och som jag skall citera ur tidningen Land. Jordbruksministern säger:

”Åtgärder för att begränsa användningen av handelsgödsel är inte på minsta sätt aktuella, vare sig av miljöhänsyn eller för att dämpa produktionen av spannmål.”

Vi diskuterar inte i dag produktionen av spannmål. Vi diskuterar miljöhänsyn. Och då vill jag ställa frågan direkt till jordbruksministern: Är inte åtgärder för att begränsa användningen av handelsgödsel på minsta sätt aktuella?

Fru LUNDBLAD (s) kort genmäle:

Herr talman! Till jordbruksutskottets ordförande vill jag säga att det faktiskt är en otålig väntan på åtgärder. Redan 1975 tog jag upp problemet i en debatt i riksdagen, men då var det ingen som trodde mig. Sedan har jag väntat på bevis, och de kom i september 1976, när naturvårdsverkets rapport låg på bordet. En vecka senare ställde jag min fråga till jordbruksministern om vad man kunde tänka sig att göra åt det här problemet.

Nu har det alltså gått åtta månader sedan naturvårdsverkets rapport kom med mycket klara bevis för att gödsling i jordbruket i för stora kvantiteter kan, tillsammans med ökad bevattning, medverka till förorening av dricksvattnet. Jag tyckte detta var allvarligt, och jag tycker det fortfarande. Vi borde snarast göra något åt problemet, speciellt när så viktiga organ som både naturvårdsverket och lantbrukshögskolan har kommit med stora utredningar på området som klart visat detta samband.

Det är alltså inga slagord i debatten, herr Larsson i Borrby, det är faktiskt så att människor man möter kräver att det skall ske någonting på det här området. Och att det även inom jordbrukarkretsar finns en viss oro kan vi höra av att man ofta i radions jordbruksprogram tar upp dessa frågor men tyvärr inte kommer med några lösningar på problemet.

Beträffande talet om att vi själva inte skulle vilja medverka till någon forskning kan jag bara hänvisa till vad Svante Lundkvist nyss sade om de ökade anslag som vi har anvisat till miljöforskning i det socialdemokratiska budgetförslaget.

Till slut: Vi vill ha en utredning på det här området mycket snabbt. – Det finns egentligen inga frågor, det finns bara människor, sade en filosof. Politik är ju människornas vardag. När jag går omkring i nordvästra Skåne möter jag ofta denna vardag hos de mödrar vilkas spädbarn inte får dricka vatten. De bär inom sig en oro: Vad händer med våra barn, vad händer med oss? Jag tycker att vi som politiker måste följa upp de frågorna, och det är därför, herr Larsson i Borrbby, socialdemokratin har krävt en utredning på detta område och det är därför herr Silfverstrand och jag har velat medverka till att man t. ex. i Skåne tog upp ett åtgärdsprogram snarast möjligt.

Herr LARSSON i Borrbby (c) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först välkomna det litet mera sansade tonläge och den litet mera sakligt betingade debatt som vi plötsligt har fått. Har jag kunnat medverka till det är jag väldigt glad. Det tjänar vår miljödebatt.

Jag vill fråga herr Lundkvist: Vilken planeringsverksamhet är det som vi inte vill fortsätta? Vad har herr Lundkvist för stöd för ett sådant påstående som att vi inte vill fortsätta planeringsverksamheten? Vad har herr Lundkvist för stöd för att påstå att majoriteten till varje pris vill avstyra framställningar när det gäller miljöpolitiken? Vilken konsekvens är det han efterlyser?

Här har vi som exempel tagit frågan om hormoslyr. Den berörde i hög grad människorna och väckte deras oro, sägs det, och det är riktigt. Men det är väldigt viktigt i sammanhanget att vi hade ett utomordentligt stöd av en enhällig forskarkår, som bestämt sade ifrån att vissa kemikalier – i det här fallet dioxinerna – har en hög toxicitet. Det var därför vi sade att de bör utmönstras, och dessutom fann vi ju att det var ett starkt krav från människorna. Det var alltså inte bara en slump att vi ingrep, utan det var med gott stöd av forskningen och, hoppas jag, också med god förståelse från naturvårdsverket – som utskottet alltjämt har mycket stort förtroende för och som alltjämt må vara det ansvariga organ som har att ta hand om många av de detaljer som, förstäeligt nog, ambitiösa motionärer för in i sina framställningar.

Fru Lundblad säger återigen att hon har varit otålig länge, och det har jag inget att invända emot. Det må hon ha varit, och det må ha varit mycket befogat. Jag hoppas att hon efter hand skall få uppleva att man tillmötesgår hennes önskemål i en mera ambitiös takt än den hon har tyckt sig kunna iaktta under sin här flera gånger beskrivna långvariga oro.

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Nyss sade herr Larsson i Borrby att vi plötsligt hade fått in en lugnare ton i debatten. Jag förde den här diskussionen i mitt första inlägg från utgångspunkten att vi, när vi satt i regeringsställning, upplevde att det fanns förståelse för vissa miljöfrågor hos såväl centerpartiet som folkpartiet. Jag ansåg därför att det var vår plikt att försöka medverka – genom förslag till åtgärder som vi nu reser motionsvägen – till att sådana miljövårdsfrågor också kan hanteras kontinuerligt under den nya regeringens ledning. Skulle det vara något fel på den tonen?

Jag tycker fortfarande att det är anmärkningsvärt att herr Larsson i Borrby med – låt mig gärna säga – ganska snorkiga formuleringar i sitt första inlägg gjorde gällande att det här var någonting som man inte behövde befatta sig med, för det fanns inget konkret innehåll i de yrkanden som socialdemokraterna här har ställt.

Nu säger herr Larsson i Borrby: Vad är det för någonting som vi inte har tillmötesgått i utskottet? Läs de här reservationerna, så får herr Larsson i Borrby se vad vi är ute efter och syftar till. Och detta är allvarliga ting. Det är fråga om att åstadkomma ett handlingsprogram för hur vi skall begränsa användningen av handelsgödselmedel.

Vi går inte ut och säger att man skall tala om ett förbud. Vi var överens om ett förbud när det gällde hormoslyr på grund av oron. Här vill ni inte ens vara med om att försöka åstadkomma en samordning av forskning och andra åtgärder för att vi skall kunna få ett handlingsprogram så att vi vet vad vi gör framöver. Det gäller en situation där vi upplever att användningen av kvävegödselmedel både i skogen och i jordbruket ökar, och där vi upplever konsekvenser av den karaktär som påvisas i den här motionen beträffande Skåne. Har inte de människor som får sitt dricksvatten förstört anledning att känna oro för vad det är som pågår?

Nej, herr Larsson i Borrby, det här är för angelägna ting för att man skall försöka vifta bort dem på detta sätt. Jag väntar med spänning på ett svar från jordbruksministern om hur han ser på den här frågan, om han är beredd att ta avstånd från det uttalande i tidningen Land där han säger att det är icke på minsta sätt aktuellt att eftersträva en sådan begränsning av konstgödselmedel som det här är fråga om. Jag tycker att det är ett mycket hårt uttalande, som strider mot vad även många jordbrukare har sagt till mig att de finner angeläget i detta sammanhang.

Herr LARSSON i Borrby (c) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara få göra en kommentar till frågan om föroreningarna i vårt grundvatten.

Jag vill gärna välkomna de citat som fru Lundblad gjorde om den svenska regeringens mycket uppmärksammade insats i FN:s vattenkonferens för några veckor sedan. Det är en mycket viktig fråga, och det var också en mycket stor glädje för Sverige att få spela en så pass betydande roll i dessa sammanhang, inte minst genom att vi hade förmånen

att kunna nominera en så värdefull expert att hon, dvs. fru Malin Falckenmark, av FN-konferensen valdes till generalrapportör.

Till herr Lundkvist vill jag säga att här är ingen som vill vifta bort problemet med förorening av grundvatten. Men det märkliga är att ingen kan peka på det klara sambandet – det är det jag har väntat på. Men i de undersökningar som har gjorts, t. ex. på Ultuna, kan man inte visa på något samband mellan användning av näringsämnen till växter och förorening av grundvatten. Det är helt klart, som fru Lundblad säger, att använder man en förfärlig massa av dessa ämnen och bevattnar dessutom, så blir det tokigt. Det förstår var och en.

Men låt mig bara säga, herr Lundkvist, att detta är en mycket viktigare fråga på sikt: Det kan hända att åtta miljoner människor i ett land inte utan vidare kan använda friskvatten som transportmedel för föroreningen från sina vattenklosetter. Av de debatter som fördes på FN:s vattenkonferens framgår att det är möjligt att vi får lära oss en annan teknik. Det kan hända att det vattnet, som är berikat med näringsämnen, bör gå tillbaka i vissa sammanhang med filtrering från jordens yta i stället för att som nu pumpas ned i grundvattnet. Det är fråga om en stor och intressant debatt, och den kan man inte vifta bort så enkelt som herr Lundkvist här försöker göra, med att säga att det skulle vara några bönders fula ekonomiska intressen – som också fru Lundblad här antyder – som är orsaken till allt detta.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Lundkvist och fru Lundblad anhallit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Herr jordbruksministern DAHLGREN:

Herr talman! Efter att ha lyssnat på herr Lundkvists argumentation för de två reservationerna måste jag nog, även om det är sent på kvällen, säga god morgon herr Lundkvist – god morgon därför att herr Lundkvists argumentation tyder på en viss yrvakenhet. De problem som tagits upp nu har varit kända under lång tid. Den förra regeringen ansåg sig inte ha anledning att aktualisera dem. Det är först sedan socialdemokraterna har kommit i opposition som herr Lundkvist blivit på det klara med vad han borde ha gjort som jordbruksminister. Det är naturligtvis ett framsteg som jag hälsar med tillfredsställelse.

Jag känner till fru Lundblads engagemang i miljöfrågorna och hennes äkta oro för riskerna med handelsgödsel. Men vi måste ju också vara medvetna om att om vi skall få goda skördar och långsiktigt kunna upprätthålla markens avkastningsförmåga måste vi tillföra växtnäring. Stallgödseln räcker inte på långa vägar, utan vi måste utnyttja handelsgödsel. Det förefaller som om inte alla skulle ha klart för sig att det är samma slag av växtnäring i bägge fallen. Vi kan inte heller tillgodose växternas näringsbehov med något slags hokuspokus.

De miljöproblem som är förenade med intensiv gödsling hänger, som

utskottet skriver, samman med den urlakning av näringsämnen som sker. Den urlakningen drabbar inte bara handelsgödsel utan också – och i högre grad – biologiskt material i marken. Miljöproblemet är alltså inte, som somliga tycks mena, enbart knutet till handelsgödselmedel.

Det är en självklar uppgift för berörda myndigheter att följa vad som sker på det här området. Det är också en uppgift för forskningen på bl. a. lantbrukshögskolan att noga analysera effekterna från miljösynpunkt av den teknik som används inom jordbruket. Däri ingår effekterna av intensiv gödsling. De erfarenheter som man får fram skall sedan ligga till grund för rådgivningen på området. Jag finner det därför inte nu direkt meningsfullt att tillsätta en särskild utredning för att ställa samman kända fakta på det här delområdet. Vi följer frågan med stor uppmärksamhet, och det kan bli anledning att senare ta upp den i ett större sammanhang.

Jag har visserligen uppfattat att fru Theorin skall argumentera för reservationen 2 till utskottsbetänkandet, men jag vill redan nu säga att frågan om miljöeffekter av de s. k. freongaserna i sprayförpackningar under de senaste åren har väckt ökad uppmärksamhet. Diskussionen har främst gällt huruvida det s. k. ozonlagret, som finns runt jorden och som skyddar oss mot alltför stora doser ultraviolett strålning, påverkas av freonutsläppen vid jordytan.

Problemet av den globala karaktär det här är fråga om är komplicerade och svåra att vetenskapligt kartlägga, så svåra att det har ansetts omöjligt för ett enskilt land av Sveriges storlek att ensamt lösa dem. Från svensk sida har därför hävdats att här krävs ett internationellt samarbete. På initiativ av bl. a. Sverige har studier påbörjats inom OECD och inom FN:s miljöprogram. Stora forskningsinsatser har gjorts också i USA. Under våren har freonproblemen diskuterats vid två stora internationella konferenser i USA, där Sverige har varit representerat. Av meddelandet från den senaste av dessa konferenser, som avslutades så sent som i fredags, framgår att man i USA avser att lägga fram förslag om ett successivt införande av förbud mot tillverkning av freoner och användning av dem i sprayförpackningar.

I Sverige är produktkontrollnämnden den myndighet som har att behandla problemen med freoner i sprayförpackningar. Nämnden har noga följt den här frågan men har velat avvakta redovisningen av de aktuella forskningsresultaten vid konferenserna och de amerikanska ställningstagandena innan man beslutar om svenska åtgärder. Jag tycker att det är rimligt, eftersom vi inte har något eget material att bygga på. De amerikanska besluten tycks nu vara nära förestående, och det är enligt min mening angeläget att vi snarast följer efter med motsvarande restriktioner i Sverige. Enligt vad jag har inhämtat från produktkontrollnämnden kommer den att inom den allra närmaste tiden ta upp den här frågan till behandling.

När det gäller reservationen 2 skulle jag slutligen vilja säga att det är helt klart att föroreningarna från trafiken har blivit det allvarligaste

luftvårdsproblemet i våra tätorter. Regeringen har därför bedömt det som angeläget att snabbt försöka vidta åtgärder av olika slag för att angripa det här problemet. Kommunikationsministern har tillsatt en utredning med uppdrag att föreslå förbättringar i typbesiktningssystemet. Utredningen skall också överväga vilka åtgärder som kan vidtas för att man skall få till stånd en effektivare kontroll av att gällande bilavgasregler efterlevs.

Härutöver kommer nu inom kort ytterligare en utredning att tillsättas. Direktiven är klara. Jag väntar på namnförslag från partikanslierna. Den utredningen får i uppdrag att överväga vilka andra åtgärder som kan vidtas för att minska luftföroreningarna från biltrafiken. Avsikten är att denna utredning skall göra en genomgång av tillgängligt material när det gäller hälso- och miljöeffekterna av bilavgasutsläppen. Mot bl. a. den bakgrunden skall utredningen överväga vilka skärpningar av avgasreningskraven som bör genomföras. Utredningen skall också pröva vilka möjligheter som finns att genom en förbättrad trafikplanering och liknande åtgärder minska föroreningshalterna i framför allt de större tätorterna.

De här direktiven överensstämmer såvitt jag kan förstå med vad man vill åstadkomma med den socialdemokratiska reservationen. Jag vill slutligen bara påpeka att vi genom beslutet om den här utredningen tillgodosett de krav på utredning av bilavgasfrågorna som riksdagen efter en borgerlig reservation i jordbruksutskottet uttalade redan 1974. Det speglar väl tydligt det intresse – eller kanske den brist på intresse – som den förra regeringen visade de här frågorna under sin regeringstid. Nu kommer utredningen att verkställas, och jag hoppas naturligtvis att utredningsarbetet skall leda fram till ett för miljövården bra resultat. Det är vad vi egentligen alla arbetar för.

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är en något underlig situation som vi befinner oss i. Jordbruksministern är så nöjd med det sätt på vilket vi tidigare skött det här fögderiet att han inte finner någon anledning att ta nya initiativ. Jag för min del konstaterar att vi befann oss mitt inne i ett arbete. Också jordbruksministern kommer att uppleva att det är så med regeringsarbetet – att det inte är någonting som man avslutar eller delar in i vissa perioder, utan det pågår kontinuerligt. Jag har redovisat att vi nu motionsvägen vill föra fram förslag till åtgärder som vi annars skulle ha tagit initiativ till om vi hade suttit kvar i regeringsställning. Men jordbruksministern är nöjd och säger till mig: "God morgon, nu är herr Lundkvist yrvaken." Jag skulle i stället vilja säga att det uppenbarligen är så att jordbruksministern i detta sammanhang har bestämt sig för att sova gott. Han talar om att han kanske senare skall vidta åtgärder.

Jag tycker nog att det kunde finnas anledning för jordbruksministern att fundera över var vi kan hamna ur miljösynpunkt om den utveckling som vi har sett hittills när det gäller utnyttjandet av kvävegödselmedel

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

i jord- och skogsbruk fortsätter. Och det kunde finnas skäl att acceptera den tankegång som vi har fört fram, att vi behöver ett samlat program för att veta vad vi ger oss in på. Det är nästan litet genant att man redan efter denna korta tid i regeringsställning anser sig ha hunnit göra alla de erfarenheter som behövs, så att man utan vidare kan avvisa de tankegångar som förs fram från det parti som tidigare har haft regeringsansvaret. Vi försöker på detta som jag tycker mycket försiktiga sätt föra fram synpunkter som ni kunde ha nytta av i regeringsställning.

Ni borde försöka vara litet mer öppna för vad oppositionen kan bidra med. Syftet måste ju ändå vara att tjäna saken – en bättre miljövård. Syftet kan inte vara att till varje pris slå vakt om den politiska prestige.

Och så, herr jordbruksminister, kanske jag kan få svar på den fråga jag ställde: Är det inte på minsta sätt aktuellt med något försök att av miljöhänsyn begränsa användningen av handelsgödsel?

Fru LUNDBLAD (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag finner anledning att återigen påpeka att naturvårdsverkets rapport, som första gången lade fram bevisningen om förorening på grund av handelsgödsel, kom efter regeringsskiftet. Det var orsaken till att jag ställde en fråga till jordbruksministern, vilken jag också fick svar på. Det fanns alltså ingen klar bevisning under den socialdemokratiska regeringens tid, även om vi hade misstankar om att det fanns risk för vattenföroreningar.

Nu säger jordbruksministern att man måste ha handelsgödsel för att få goda skördar. Jag har också sagt att jag absolut tror att handelsgödsel måste användas. Vad jag vänder mig mot är den överdosering och den stora bevattning som sker på många håll på grund av bristfälliga kunskaper och som orsakar dessa föroreningar i vattnet. Jag tycker inte om att man försöker hota med att det skulle bli mindre livsmedel om handelsgödsel används på ett försiktigare sätt.

Jag är tacksam för att jordbruksministern lovade att vi skall få en utredning om luftföroreningen i stadsmiljön; jag tror verkligen att det är hög tid att man tar itu med det problemet. Men när det gäller just frågan om handelsgödsel i jordbruket skulle jag också önska att jordbruksministern ville ta initiativ till att vi fick ett försöksområde, ett kontrollområde, så att vi verkligen fick bevis för vilken inverkan gödselgivorna, bevattningen och kvaliteten på jord kan ha när det gäller vattenföroreningarna. Innan vi får en sådan försöksverksamhet och i samband med den en utredning tror jag inte det är möjligt att få så klara bevis att vi kan få de berörda jordbrukarna att ändra på sina odlingsmetoder. Jag tror också att det är angeläget att det tas ett rejält tag i fråga om vattenkontrollen i Sverige så att vi får en bättre samordning – det får inte vara så som jag nämnde i mitt första anförande.

Herr jordbruksministern DAHLGREN:

Herr talman! Det viktiga är att tjäna saken, säger herr Lundkvist, och det kan vi vara överens om. Det är naturligtvis det viktiga i all diskussion som vi för i den här kammaren. Men där slutar nog enigheten.

Vad jag har gjort nu är dels att jag har föreslagit regeringen – och regeringen har accepterat förslaget – ett förbud mot viss typ av fenoxisyror. Regeringen tillsätter också en utredning om avgasproblematiken, vilket uppfyller de önskemål som socialdemokraterna för fram i reservationen. Regeringen har sin uppmärksamhet riktad på dessa frågor och förväntar ett förslag från produktkontrollnämnden.

Vad som återstår av de önskemål som framförts från socialdemokraternas sida skulle möjligtvis vara frågan om handelsgödselanvändningen. Jag är litet förvånad över socialdemokraternas nyvaknade intresse för miljöfarorna på det här området, eftersom jag mycket väl minns hur företrädare för det partiet på 1960-talet talade om vilka enorma samhällsekonomiska vinster som skulle uppnås om bönderna lärde sig tillämpa vad man då kallade känd teknik. Känd teknik innebar bl. a. att kraftigt öka gödningen och att införa en ökad användning av kraftfoder. Bönder som inte gödslade fram optimala skördar var inte mycket värda i den tidens jordbrukspolitik. I dag är det populärt att tala om restriktioner.

Herr Lundkvist har ställt en direkt fråga i det här sammanhanget – låt mig svara på den. Jag har många gånger sagt att en alltför kraftig gödning både är miljöfarlig och oekonomisk. Det finns all anledning att i informationen till jordbrukarna framhålla att rekordskördar, framlockade genom rekordgödning, inte är någonting att skryta med. Goda och jämna skördar är däremot något som såväl miljön och marken som den enskilde jordbrukaren mår bäst av. Det betyder att det i dag är fråga om information, fortsatt forskning och uppföljning.

Jag vill gärna efter fru Lundblads senaste inlägg säga att jag skall ta fasta på hennes förslag. Vi skall ta upp en diskussion med lantbrukshögskolan och se om vi någonstans kan lägga ut ett försöksområde som vi sedan kan följa upp. En sådan åtgärd ingår naturligtvis också i departementets uppgift när det gäller att bevaka den här frågan.

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Som jag framhöll i mitt första anförande har jag aldrig ifrågasatt den typ av gödning vi diskuterar i samband med frågan hur vi skall driva en effektiv produktion, utan den har vi varit överens om. Men jag trodde också att vi var överens om – och det framgick ju av jordbruksministerns senare inlägg – att en överdrift icke är önskvärd, utan t. o. m. farlig, ur miljösynpunkt.

Jordbruksministern säger i det sammanhanget: Det här skall vi klara med hjälp av ökad forskning och ökad information. Ja, vi måste ha en ökad forskning. Men jag tror inte att det räcker med bara information, eftersom vi ju konstaterat att vi sedan ganska lång tid redan har en god information om dessa problem. Vi behöver nu skaffa oss mera ve-

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

tande och kanske också möjligheter att på ett annat sätt angripa problemen för att förhindra att den situation som har uppstått i vissa delar av landet skall komma att uppstå i andra delar. Jag tänker då bl. a. på frågan om skogsgödslingen och de diskussioner vi där har framför oss.

Vi kan således inte bara sätta i gång med mera gödsling, utan vi måste veta något om varhän det bär. Då går det inte att göra som jordbruksministern säger: vänta och se hur det går; litet senare kanske jag kommer med förslag till ett samlat grepp. Vore det inte vettigare, herr jordbruksminister, när vi nu kommer med vårt förslag, baserat på erfarenheter som vi har gjort under den tid vi hade regeringsansvaret, att ta fasta på detta förslag? Varför skall det, på grund av att förslaget kommer från socialdemokratiskt håll, behöva bli så att vi inte uppnår det som är det viktiga i sammanhanget, nämligen att vi snabbt kommer i gång med insatserna för att få det mera samlade grepp som jag föreställer mig att jordbruksministern måste medge att vi behöver?

Jag tycker det kunde vara dags för den nya regeringen att slänga något av den nybörjaroro – om jag så får säga – som man känner inför att över huvud taget behöva ge med sig en tum till förmån för vad oppositionen kan ha för uppfattning. Här är det fråga om att åstadkomma bästa möjliga insatser, och det är ett gemensamt intresse. Det är därför som vi har drivit frågan på sätt som vi har gjort i jordbruksutskottet, och det är därför som vi i dag hoppas på riksdagens bifall till den reservation som vi har avgivit.

Herr jordbruksministern DAHLGREN:

Herr talman! Nej, det är naturligtvis inte för att jag vill herr Lundkvist och socialdemokraterna något illa som jag för den här argumentationen. Jag har själv varit i oppositionsställning i denna kammare under så många år att jag vet hur smärtsamt det kan vara att inte få sina, som man tycker, kloka förslag igenom. Så ur den synpunkten kunde jag naturligtvis vara mycket tillmötesgående mot herr Lundkvist.

Problemet med herr Lundkvists förslag är emellertid att han bara presenterar en punktlösning för en enda sak. Jag tror att tiden nu är inne att göra en helt övergripande analys av den miljöpolitik som har förts och formulera den i en långsiktig målsättning. Det gäller att formulera en miljöpolitik för framtiden som är mera generell tillämplig, och där vi kanske också kan få fram en mer enhetlig lagstiftning.

Vad jord- och skogsbruket beträffar är det viktigt att få en anpassning till ekologins krav och en samordning med den fysiska planeringen kring våra mark- och vattentillgångar. Det är ett stort projekt som kräver omfattande förberedelser. Vi kommer i departementet vid sidan av det löpande arbetet att försöka få fram riktlinjer för en sådan totalöversyn av den långsiktiga miljöpolitiken och hushållningen med naturresurserna. Då kommer den här frågan in i sitt naturliga sammanhang.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Lundkvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag har för avsikt att tala om reservationen 3 men först bara några ord om reservationen 2. Jag skall sedan återkomma till vad både herr Larsson i Borrby och jordbruksministern har sagt.

Reservationen 2 gäller luftföroreningarna från fordonstrafiken. Vi socialdemokrater åberopar bl. a. de alarmerande uppgifterna om den ökande luftföroreningen i Stockholms innerstad, som talar för att kraftfullare åtgärder än hittills måste sättas in. Jag ber därför herr Larsson i Borrby att noga studera de tabeller som jag nu skall visa på TV-skärmen. Där kan han få de fakta som han anser sig sakna i reservationen. Det är något förunderligt, eftersom fakta är ordentligt redovisade i miljövårds-motionen, nr 521.

Miljö- och hälsovårdsförvaltningen i Stockholm redovisar i ett nyligen utkommet material de beräknade utsläppen av luftföroreningar från biltrafiken i Stockholm räknat i ton och år från personbilar, lastbilar och bussar. Bilden visar utsläpp av luftföroreningar i ton och år som personbilarna åstadkommer i Stockholm. Det är 125 000 ton kolmonoxid, 18 000 ton kolväten, 7 000 ton nitrösa gaser, 200 ton svaveldioxid, 150 ton blyföroreningar, 600 ton stoft och 5 ton av något som kallas CPAH, som är en sammanfattande engelsk beteckning för cancerframkallande polyaromatiska kolväten. Sammantaget får vi sådana utsläpp med 13 ton per år i Stockholm.

Till denna bild kommer de stoftutsläpp som biltrafiken åstadkommer, och de uppgår till ca 15 000 ton per år, varav 5–10 ton kan uppskattas vara asbest från bromsband. De undersökningar som har gjorts i Stockholm visar att det finns ett mycket starkt samband mellan trafiktäthet och höga halter av kolmonoxid.

Den andra bilden visar klart att biltrafiken är den största källan till luftföroreningar i Stockholm. I ett stapeldiagram redovisas biltrafikens andel av de totala utsläppen. Den mörkare delen av staplarna markerar de utsläpp som biltrafiken står för. Den ljusare delen betecknar "övrigt" vari ingår utsläpp från industri, värme- och kraftproduktion samt avfallsbränning. Kunskapen om industrins utsläpp är bristfällig, men de osäkraste värdena står stoft och tungmetaller för.

Det som här kallas för CPAH, polyaromatiska kolväten, har visat sig vara cancerframkallande. De bildas bl. a. i förbränningsmotorerna. Alkylbly, som tillsätts i bensinen i syfte att höja oktantalet och minska knockningarna i motorn, har vid djurförsök givit skador på arvsanlagen. Hittillsvarande mätningar av föroreningarna från bilar är tillräckliga, herr jordbruksminister, för att visa att föroreningarna är ett mycket allvarligt problem. De behöver inte utredas mer. Det finns tillräckligt med material. På sina håll i Stockholm har uppmätts halter av koloxid som överstiger de riktvärden som rekommenderas av Världshälsoorganisationen och USA.

Det åtgärdsprogram som krävs i den socialdemokratiska miljövårds-motionen måste omgående planeras och påbörjas inom ett år. Den bor-

Nr 124

Onsdagen den
4 maj 1977

---

*Vatten- och
luftvård, m. m.*

gerliga majoritetsskrivningen innehåller visserligen en redogörelse för hur oroväckande de höga luftföroreningshalter är som finns bl. a. i Stockholms innerstad, men slutsatsen är ändå – och här ber jag er läsa vad som står på s. 22 i utskottsmajoritetens skrivning – att man inte vill förorda några ytterligare åtgärder på förevarande område.

Den socialdemokratiska motionen har visat på att det inom det här området är nödvändigt med en helhetssyn och med en serie av åtgärder. Det räcker inte med att ställa samman de uppgifter man redan har på luftföroreningsområdet. Det krävs gränsvärden för luftföroreningar, skärpt avgaskkontroll och blyfri bensin. Trafiksanering är en viktig del, som dock inte allena löser problemen. Trots att vi i Stockholm har en medveten trafiksanering, har vi ändå under de senaste två åren fått in 30 000 fler bilar per dygn i Stockholms innerstad. Vi måste få ett stopp för denna utveckling och det snart. Vi kan helt enkelt inte acceptera att staden körs sönder av bilismen. Att vi har fått så många fler bilar i innerstaden beror på att kollektivtrafiken har blivit dyrare och sämre.

På ett år körs det i Stockholms kommun upp bensin för en kostnad, som motsvarar kostnaden för hela kommunens skolväsen: en halv miljard kronor. Hur långt är en borgerlig regering beredd att gå i begränsande åtgärder för att uppnå en nolltillväxt i energiförbrukningen? Vill man bara fortsätta att utreda? Det kan visserligen vara ett bekvämt sätt för de medborgare som har det bäst ställt att med bilen ta sig in till jobbet, men det betyder i verkligheten att 5–10 gånger så mycket energi används som med kollektiva färdmedel. Kollektivtrafiken måste rustas upp avsevärt, om man skall kunna begränsa den privata bilismen.

Herr talman! Det finns alltså alla skäl att stödja det socialdemokratiska kravet på ett samlat åtgärdsprogram, och jag yrkar därför bifall också till reservationen 2.

Så till reservationen 3. I den socialdemokratiska miljömotionen 521 har vi tagit upp också frågan om hotet mot ozonskiktet och redovisar där att kväveoxider och klorgaser är ämnen, som påskyndar de ozonförstörande reaktionerna och bidrar till att minska ozonhalten. Tidigare i dag har riksdagen diskuterat en del av riskerna som finns för ozonskiktet, framför allt de s. k. freongaserna, som frigör klor. En inverkan på ozonskiktet har också kväveoxider, som kommer ut i luften från överljudsplanens avgaser, från atombombexplosioner och från förbränningen av olja och kol men också i samband med användning av handelsgödsel.

Majoriteten i utskottet använder många ord till att tala om freongasernas effekter på ozonskiktet, och det är med beklagande jag måste konstatera att också jordbruksministern har fastnat för att lösningen på problemen med ozonskiktet ligger i en begränsning av freongasernas användning. Utskottet har tidigare behandlat freongaserna och gjort mycket skarpa uttalanden, men trots riksdagens uttalanden 1976 fann produktkontrollnämnden för gott att inte vidta några begränsande åtgärder. Den ville först avvakta en internationell konferens i USA.

Nu säger jordbruksministern att de amerikanska myndigheterna över-

väger att successivt förbjuda freongasernas användning. Enligt uppgifter som jag har fått via massmedia har man redan beslutat att förbjuda användningen av dessa gaser. Det skall bli intressant att se om produktkontrollnämnden och den borgerliga regeringen är beredda att i detta läge följa efter de amerikanska besluten.

I den omfattande redogörelsen för freongaserna i utskottets majoritetsskrivning saknas emellertid de andra delarna, nämligen kväveoxidernas effekter på ozonhalten. Detta har över huvud taget inte berörts i majoritetens skrivning. Därför finns det anledning att fullständiga den redogörelse som uppenbarligen utskottets herr ordförande har behov av. Den finns att hämta i den socialdemokratiska miljövårdsmotionen.

Vid förbränning av olja och kol förorenas luften med koldioxid och olika kväveföroreningar utöver de betydande utsläppen av svaveldioxid. Med en övergång till högre förbränningstemperaturer ökar utsläppen av kväveoxid. Valet av energikällor är därför av stor betydelse när det gäller påverkan av ozonskiktet. Av det skälet bör förbränningen av olja och kol minskas.

Bikväveoxid i atmosfären är den faktor som framför allt påverkar ozonhalten, och den uppkommer i samband med den s. k. denitrifikationsprocessen. Denna process är en följd av bl. a. användningen av handelsgödsel, som har diskuterats så intensivt i kväll. Även när det gäller ozonskiktet finner vi att den borgerliga majoriteten är ointresserad av att begränsa användningen av handelsgödsel, trots de risker som föreligger.

Om inga begränsningar införs, kommer användningen av handelsgödsel inom jord- och skogsbruket att öka mycket kraftigt. Enligt gjorda prognoser skulle med en fortsatt tillförsel av handelsgödsel – och därmed tillförseln av kväveoxid – ozonmängden minska med några procent till sekelskiftet, vilket är mycket allvarligt, och med 15 % till slutet av nästa århundrade. Detta i sin tur skulle medföra en 30-procentig ökning av den ultraviolette strålningens intensitet. Därtill kommer utsläppen av kväveoxid från flyget, särskilt då överljudsplanen.

Vart tog omtanken om den kommande generationen vägen, som i andra sammanhang alltid åberopas?

Det är mot bakgrund av dessa fakta och således inte allenast användningen av freongaserna som kraven i den socialdemokratiska miljövårdsmotionen och reservationen nr 3 skall ses. Där begärs en samlad redovisning av olika utsläpp. En särskild utredning bör tillsättas, som kan redovisa detta och därtill redovisa vilka åtgärder som bör vidtas för att begränsa utsläppen. Med detta material som grund skulle Sverige därefter kunna aktualisera frågan om en internationell konvention till skydd för ozonskiktet. Det är alltså inte till fyllest, herr jordbruksminister, att avvakta internationella sammanslutningars aktivitet, när vi har kunskaper om de enorma risker som finns och när vi i vårt land, som är ett föregångsland inom miljövårdsområdet, borde kunna visa upp hur begränsningar skall ske.

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

Herr talman! Det är med förundran jag konstaterar att så fort man rör vid känsliga områden och egna särintressen är den borgerliga majoriteten helt nöjd och obenägen till ytterligare ingripanden, förutom att man vill tillsätta en utredning. När stora ekonomiska intressen står på spel får miljövården vänta.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till reservationen 3.

Herr Larsson i Borrby har i sina första inlägg – det finns anledning att säga någonting om det också – rätt onyanserat kritiserat de socialdemokratiska reservationerna för att inte ha varit tillräckligt vetenskapliga. Jag vill på nytt hänvisa herr Larsson till motionerna. Där finns allt sakmaterial.

Det inträffade kan möjligen lära oss att vi nästa gång skall skriva av motionerna i våra reservationer, men det är kanske litet onödigt att använda riksdagens tid på det viset. Vi har i våra reservationer återoppat de argument som finns i motionerna. Vi har i sak här i kammaren redogjort för vad som ligger bakom våra motionskrav. Jag kan inte komma fram till att det finns mer vetenskapligt material i utskottets majoritetsskrivning än i reservationerna. Jag vill t. o. m. påstå att det saknas betydande delar, inte minst när det gäller ozonskiktet.

Jag finner att den uppläggning av diskussionen, som herr Larsson i Borrby gjort sig skyldig till, bara har valts i akt och mening att dra slöjor över några vanskliga uttalanden som bl. a. jordbruksministern har gjort. Jag skulle kunna ställa samma fråga till jordbruksministern som tidigare talare har ställt. Jordbruksministern har ännu inte dementerat sitt uttalande i tidningen Land, där han klart säger ifrån att "åtgärder för att begränsa användningen av handelsgödsel är inte på minsta sätt aktuella, vare sig av miljöhänsyn eller för att dämpa produktionen av spannmål". Det är kanske på tiden att jordbruksministern får lära sig att han inte bara är jordbruksminister utan också miljövårdsminister. Och det vore kanske även på tiden att han dementerade ett sådant här farligt uttalande. Begränsningar av användning av handelsgödsel är uppenbarligen nödvändiga – det har fakta visat oss.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LARSSON i Borrby (c) kort genmäle:

Herr talman! Det var en intressant redovisning fru Theorin gjorde, och det är naturligtvis skrämmande att iakttä vilka mängder av föroreningar som man utsätts för. Jag har bara en liten försiktig fråga att ställa till fru Theorin: Har fru Theorin multiplicerat de här mängderna med siffrorna för vad som händer på några år? Har fru Theorin kanske rent av försökt multiplicera med 44 år för att se hur mycket man då uppnår?

Jag är litet trött på att behöva fortsätta att ta avstånd från debattekniken. Jag väljer därför min egen debatteknik och bryr mig inte mer om försöken till misstänkliggörande, för det är inte detta det handlar om i vår mil-

jöpolitik.

Låt mig bara säga: Det som riksdagen har att ta ställning till i den reservation som fru Theorin talar om kan jag hålla med om. Fru Theorin säger att kraftfullare åtgärder än hittills måste sättas in, och det tycker jag är alldeles riktigt. Det måste vi på allt sätt se till.

Men när fru Theorin sedan gör gällande att hon citerar utskottsmaioriteten, som skulle ha sagt att inga ytterligare åtgärder behöver vidtagas när det gäller luftföroeningarna, så tycker jag att det sättet att citera är signifikativt för hela fru Theorins ambition i den här debatten. Jag vill gärna informera litet ytterligare om att efter det att vi inom utskottsmaioriteten gjort en lång uppräknin g av alla de åtgärder som är på väg – däribland utredningar, försök till samlad bild och åtgärdsprogram – säger vi att med vad utskottet därmed anfört anser vi att det inte behövs några ytterligare åtgärder. Det är en väldig skillnad mellan det, fru Theorin, och att säga att utskottet har påstått att inga ytterligare åtgärder behövs. Det har vi inte gjort.

Jag vill bara än en gång, herr talman, säga att utskottets majoritet har med nöje kunnat konstatera att väldigt många nya saker är på väg. Vi har förtroende för det, och vi är medvetna om att det som man inte hunnit med på de senaste 44 åren går det inte att klara på något halvår. Det tror inte fru Theorin heller i grund och botten, men jag har full förståelse för hennes sätt att agera av andra skäl.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig säga till utskottets värderade herr ordförande: Vi har inte några som helst förväntningar på den borgerliga regeringen vad gäller miljövårdsfrågorna. Vi har inte haft några förväntningar att ni skulle göra särskilt mycket under den korta tid som ni har suttit i regeringsställning, och vi förväntar oss inte att ni skall göra så mycket under den korta tid ytterligare som ni regerar. Vi känner ert agerande. Vi har haft diskussioner så många gånger här i kammaren och vet att så fort det är fråga om särskilt starka ekonomiska särintressen viker sig både centerpartiet och moderaterna. Den här diskussionen förde vi också när lagen om hälso- och miljöfarliga ämnen antogs. Då var man från centern och moderaterna inte med längre. Då var det kemiindustrins intressen som de två partierna företrädde i den här kammaren.

Nu säger visserligen jordbruksministern att man skall börja i stor stil med en övergripande analys, med långsiktiga mål och med generella tillämpningar. Jo minsann, vad man har lärt sig på de här månaderna! Det är inte små projekt som skall genomföras, och är det någonting som är allmänna ordalag, så är det just detta.

Nej, de utsläpp som vi har kunnat konstatera i de senaste utredningarna lär oss dag för dag, vare sig vi sitter i regeringsställning eller befinner oss i opposition, att kunskaperna måste leda till politiska åtgärder för att man skall kunna komma till rätta med problemen. Vi kan gärna erkänna, herr Larsson i Borrb y, att bilarna har fått ett alldeles för stort

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

inflytande i svenskarnas liv och att de även medfört enorma miljöeffekter. De slutsatser vi dragit av det är att man måste ta ett samlat grepp om såväl trafiksanering, kollektivtrafik, begränsningar, lagstiftning, skärpning av åtgärderna, såsom ett borttagande av blyet i bensinen. Vi har i vår motion redovisat ett förslag till ett åtgärdsprogram som den borgerliga majoriteten avvisat. Det finns i utskottets betänkande en redogörelse för de få utredningar som man säger sig ha i gång: om typbesiktningssystem, som jordbruksministern åberopade, om luftvårdsproblem i allmänhet, som man håller på att utforma direktiv till, och om ökningen av fordonstrafiken. Där står också ordagrant: "Utskottet anser sig mot angiven bakgrund inte ha anledning att nu förorda några ytterligare åtgärder på förevarande område."

När vi känner till effekterna är det inte till fyllest att säga att det skall utredas mer. Vi vill ha konkreta åtgärder. Ni har fått ett förslag från socialdemokraterna. Ta fasta på den planen och det programmet och sätt i gång med åtgärderna! Då kan vi se effekter inom en relativt snar framtid.

Herr ANDERSSON i Ljung (m):

Herr talman! Jag vill tillåta mig att i all stillhet göra några kommentarer, framför allt med anledning av den del av utskottets betänkande som berör bruket av handelsgödsel.

I reservationen I i detta utskottsbetänkande har socialdemokraterna i jordbruksutskottet följt upp en del av en partimotion. Den oro som motionärerna och reservanterna ger uttryck för gäller generellt bruket av handelsgödsel och de risker detta kan medföra såväl från miljö- som från hälsosynpunkt. Självfallet kan målen för ett förnuftigt bruk av gödningsämnen formuleras på olika sätt. Ett mål som rimligen borde ha hög prioritet är att vi tillför jorden vad växten behöver. Det är en regel för såväl tillräckligt som måttligt bruk av handelsgödsel i växtodlingen.

Jag har fäst mig vid att det i reservationen endast tas upp de risker som användningen av handelsgödsel kan medföra. Helt oomnämnda i den socialdemokratiska motionen är de värdefulla effekter som bruket av handelsgödsel också ger. Tillförseln av växtnäringsämnen till jorden avser att ge jorden de näringsämnen som växten behöver för att kunna utvecklas på ett tillfredsställande sätt och ge en god skörd.

Sveriges jordbruksareal har i ett längre perspektiv varit i minskande. Under en lång tid har också antalet yrkesverksamma människor i lantbruket minskat starkt. De yrkesverksamma i jordbruket, ca 4-5 % av befolkningen, har nu följaktligen ett stort ansvar för landets livsmedelsförsörjning.

I avtalet mellan jordbruket och staten finns en övergripande målsättning fastlagd som innebär att vår jordbruksproduktion skall bedrivas så att konsumenterna får tillgång till bra livsmedel till rimliga priser. I jordbruksavtalet finns dessutom uttalat att en del av ersättningen till jordbruket skall uttas i form av rationaliseringsvinst. Detta innebär i praktiken

att jordbruket måste känna trycket av att för det första alltid använda absolut bästa odlingsteknik, för det andra välja de för regionen förnämsta sorterna och för det tredje att i fråga om växtnäring ge jorden vad växten behöver eller vad den kan omsätta.

Att såsom socialdemokraterna här gör bara peka på skadcriskerna med användande av handelsgödsel ger enligt min mening en alldeles felaktig bild av förhållandena. Man frestas lätt tro att ett överbruk av handelsgödsel är en allmänt eller mycket vanligt förekommande företeelse. Så är emellertid inte fallet. Lika fel skulle det säkerligen vara att påstå att det aldrig förekommer. Den ökande, men ändå säkert välmotiverade, användningen av handelsgödsel är en produkt av flera orsaker. Låt mig bara peka på några.

Den starkast bidragande orsaken torde otvivelaktigt vara samhällets hela tiden ökade effektivitetskrav på jordbruket. Hårda ekonomiska villkor för jordbrukaren och hans familj har också säkert bidragit till ökad användning av handelsgödsel. Till detta kan läggas växtförädlarnas insatser på området. Härvidlag har jordbruket kunnat erbjuda sorter med god stråstyvhet som har medfört möjligheter till betydligt högre bruk av handelsgödsel. Alltför hög användning av handelsgödsel är klart olönsam och torde för den skull inte för någon vara intressant. Då överanvändningen dessutom kan medföra miljörisker, kan det knappast råda några delade meningar om värdet av ett måttfullt bruk på detta område. För att sprida ökad kunskap om medlens risker liksom om deras olönsamhet vid överanvändning är det i det här avseendet bara att hoppas att den information som på olika sätt förekommer skall nå fram till dem det gäller.

Herr talman! Då den socialdemokratiska reservationen så helt har kommit att präglas av oron för bruket av handelsgödsel, har jag funnit det angeläget att på det här sättet erinra om den stora betydelse som handelsgödseln har för vårt jordbruk, en användning som vi faktiskt inte nu är beredda att utesluta. För Sveriges jordbrukare är det helt klart att handelsgödseln utgör en väsentlig förutsättning för ekonomisk växtodling. Vi kan möjligen vara överens om att vi kan klara oss utan handelsgödsel, men till vilket pris för såväl folkhushållet som för näringens utövare!

Herr talman! Jag vill göra ett par ytterligare kommentarer med anledning av den debatt som har förevarit.

I den socialdemokratiska reservationen kan vi läsa att lämpliga metoder för att minska användningen av handelsgödsel skulle kunna vara lagstiftning, rådgivning och avgifter. Jag tror att det kan vara klagörande att kläda detta förslag i något andra ord. Det är alldeles givet att man mycket enkelt kan lagstifta om begränsning av bruket av handelsgödsel. Är man inte beredd att gå särskilt långt på den vägen, kan man komplettera en sådan lagstiftning med åtgärder mot användning av handelsgödsel, dvs. göra dess användning betydligt mindre intressant. De två åtgärderna kan förträffligt komplettera varandra.

Var kommer då rådgivningen in i det sammanhanget? Ja, den bör rimligen sättas in för att förklara för Sveriges bönder att vad man genom lagstiftning och avgifter åstadkommit är till folkhushållets bästa och att de bönder som skall leva med detta får göra det bästa möjliga av situationen. Det är vad socialdemokraterna i dag har att erbjuda Sveriges bönder.

Jag tycker att reservationen skulle ha kunnat innehålla en enda rad om att handelsgödseln också fört svenskt jordbruk framåt. Den har tryggt det svenska folkhushållet, gett oss livsmedel av en god kvalitet, eftersom vi inte har haft något överbruk, och tillräckliga mängder livsmedel. En något mera nyanserad syn på det här området hade gagnat debatten.

Jag skall också med några ord beröra den "nybörjaroro" som Svante Lundkvist talade om för en stund sedan och som skulle karakterisera den nya regeringens sätt att agera i de jordbrukspolitiska frågorna. Vad är det för "nybörjaroro"? Ja, Svante Lundkvist talar om en avsaknad av beredvillighet till samarbete, som enligt hans uppfattning skulle vara ett tecken på nybörjaroro och på prestigetänkande. Låt mig påminna om den beredvillighet till samarbete som den socialdemokratiska gamla regeringen visade. Den var i den mån den förekom dikterad av helt andra skäl än de sakliga. Det var helt enkelt så att man under de två sista mandatperioderna inte hade egen majoritet i riksdagen. Då ökade av någon underlig anledning beredvilligheten till samarbete. Under den sista treårsperioden hade man inte ens med kommunisternas hjälp majoritet här i kammaren. Då ökade beredvilligheten till samarbete ytterligare.

Sanningen är den att man då gjorde den bedömningen att önskemålet att sitta kvar i kanslihuset vägde litet tyngre än det politiska innehållet i sakfrågorna. Därför ökade beredvilligheten till samarbete. Man var då beredd att diskutera vissa sakfrågor för att få sitta kvar och regera under en mandatperiod då man inte hade eget underlag i parlamentet. Jag tycker att det inte var någon särskilt bra bild som Svante Lundkvist gav. Jag tycker rent av att debatten kunde ha varit den förutan.

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag undrar hur man skall uppfatta herr Anderssons i Ljung resonemang när det gäller att förklara varför man inte tycker att det finns skäl att ta någon hänsyn till de synpunkter som vi för fram på frågor, som vi tidigare handlagt under regeringsansvar. Vi tycker att vi har ett ansvar rent sakligt för att försöka se till att det blir en kontinuitet i behandlingen. Är anledningen till att hänsyn till våra synpunkter inte tas den att de borgerliga befinner sig i en sådan klar majoritetsställning här i riksdagen att man därför bara kan vifta bort dem?

Herr ANDERSSON i Ljung (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara säga att det var inte jag som tog upp den debatten utan jag replikerade gamle jordbruksministern därför att han tog upp den. Jag erinrade om det sakförhållande som rådde under den

tid då han var en av regeringsledamöterna i kanslihuset. Och han vet säkert utmärkt bra vilka motiveringar som gällde under den tid då han var med och regerade.

Nr 124

Onsdagen den
4 maj 1977

---

*Vatten- och
luftvård, m. m.*

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jo, det var herr Andersson i Ljung som tog upp den här debatten. Jag har hela tiden under debatten här i kväll försökt göra klar den inställning principiellt jag har till hur vi kanske måste arbeta även sedan det har skett en *växling* vid regeringsmakten, med hänsyn till att vi skall främja lösningen av vissa frågor som vi upplever att man liksom inte kan ta fatt i på nytt bara därför att man har fått en ny regering. Jag har tyckt att det finns anledning att säga att det är värdefullt att vi bidrar med erfarenheter som vi gjort under de gångna åren och att vi kan lägga fram förslag som kan bli till nytta för den nya regeringen, som den kan ta vara på om vi skall kunna fullfölja ett aktivt miljövarsarbete.

Fortfarande konstaterar jag att det uppenbarligen irriterar oppositionen att jag har den här inställningen. Man söker alltså konfrontation i stället för samarbete även i sammanhang där ett samarbete borde te sig naturligt.

Herr ANDERSSON i Ljung (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundkvist är en mera djärv och oförvägen herre än jag hade tänkt mig. Han är rent av litet dumdristig. Han påstår att jag öppnade den debatt som han tog upp med jordbruksminister Dahlgren för en stund sedan. Jag fanns inte i debatten vid tidpunkten, och det är ganska dumt att fortsätta den.

Det allvar som vi känner i de här frågorna behöver inte sättas i fråga, men jag tycker nog att det än en gång finns anledning att påminna om jordbruksminister Dahlgrens uttryck God morgon, herr jordbruksminister – f. d.

Ni har faktiskt haft en viss tid på er att komma de här problemen in på livet, och det var väl därför uttrycket präglades av herr Dahlgren för en stund sedan. Det är inte utan att jag till alla delar instämmer i hans uppfattning på den punkten.

Men, som sagt, när den debatten började var det en dialog mellan den förre och den nuvarande jordbruksministern, så jag har faktiskt bara kopplat på den debatten.

Herr talmannen anmälde att herr Lundkvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Herr Andersson i Ljung hänvisade till den socialdemokratiska reservationen nr 1 i jordbruksutskottets betänkande och sade att lagstiftning, rådgivning och avgifter, det är det som socialdemokraterna har att erbjuda Sveriges bönder. Och jag tyckte mig skönja att

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

herr Andersson i Ljung framförde detta med en suck i hjärtat.

Låt mig då bara till herr Andersson säga att det är precis den typen av åtgärder som jordbrukets egna forskare, bl. a. redovisade i utredningen Vattenförening från jordbruket i december förra året, kan tänka sig för att komma till rätta med de här problemen.

Jag skall genom att anknyta till ett par undersökningar och med exempel från vardagslivet komplettera de synpunkter som tidigare redovisats av herr Lundkvist och fru Lundblad vad gäller kvävegödselmedels inverkan på vattenkvaliteten.

Trots vad som sagts här tidigare av både jordbruksministern och jordbruksutskottets ordförande vågar jag med bestämdhet hävda att sambandet mellan en allt intensivare användning av kvävegödselmedel i jordbruket och allt högre nitrathalter i grundvatten och vattendrag har slagits fast i ett flertal vetenskapliga undersökningar. Flera av dessa undersökningar har genomförts av jordbruksintressena närstående forskningsinstitut. Som exempel på undersökningar av det här slaget vill jag nämna den rapport som utgavs av lantbrukshögskolan i december i fjol under titeln Vattenförening från jordbruket. Rapporten fastslår inte bara nämnda samband och de olägenheter för människor och miljö som alltför intensiv kvävegödning innebär. Den innehåller också synnerligen intressanta slutsatser om förhållandet mellan insatt gödselgiva och skördeutfall från både ekonomisk och kvalitativ synpunkt. Den uppfattning som i miljö- och jordbruksdebatten ibland förs till torgs främst från centerhåll, att skördeutfallet skulle stå i direkt eller oinskränkt proportion till den kvantitet gödselmedel som tillförs jorden, finner inget stöd i utredningen. Förvisso kan man upp till en viss gräns förbättra skördeutfallet genom ökning av gödselgivan, men passerar man denna gräns – och det har visat sig att man alltför ofta gör det – innebär det inte bara att vattendragen och grundvattnet får ta emot en stor del av gödseln, utan följden blir också att varje ytterligare skördat kilo kostar alltmer. Övergödning är alltså inte bara en miljöolägenhet utan också ekonomiskt slöseri.

I jordbruksutskottets betänkande nr 26 omnämns denna viktiga rapport bara i förbigående. Inte en enda rad ägnas åt rapportens slutsatser. Där emot ges i betänkandet upplysningen att man i en undersökning av 111 enskilda vattentäkter i Kristianstads län 1975–1976 bara i ett enda av sex undersökta områden inom länet kunnat påvisa ett klart samband mellan nitrathalt och åtgärder inom jordbruket. Samtidigt framhålls att en studie av cancerfrekvensen i länet, utförd i socialstyrelsens regi, inte påvisat något klart samband mellan dricksvattnets beskaffenhet och de undersökta sjukdomsfallen. Detta är enligt min mening en mycket lättvindig behandling av ett allvarligt problem.

Låt mig börja med nämnda undersökning av niträtförekomsterna i enskilda vattentäkter inom Kristianstads län. Först och främst kan det konstateras att undersökningen är koncentrerad just till enskilda vattentäkter. Hur är förhållandena i kommunala vattentäkter, belägna inom

Onsdagen den
4 maj 1977

---

*Vatten- och
luftvård, m. m.*

odlingsområden? Därom vet vi ingenting. Vi har inga uppgifter, vi har inga undersökningar som tar upp sådana frågor.

Sedan vill jag med ett par noteringar från undersökningen understryka att den ingalunda ger stöd för uppfattningen att det inte skulle finnas samband mellan nitrathalt och åtgärder inom jordbruket, vilken uppfattning gjorts gällande främst från centerhåll. Undersökningen slår sålunda fast, att det kan påvisas en klart högre nitrathalt i ett intensivt odlat moränmarksområde, där kvävetillförseln till åkermarken genom handelsgödsel är 75–80 kilogram kväve per hektar och där omfattande fastgödsel- och flytgödelspridning samt bevattning förekommer. Det finns också en klar tendens att lätta jordar, dvs. jordar med god genomsläpplighet, uppvisar de högre halterna. Extrem kvävebelastning i ett av de undersökta områdena synes enligt undersökningen ge en allmän förhöjning av nitralthalterna i brunnsvatten. Nederbörd och konstbevattning i kombination med stark kvävegödning anses ge högre nitralthalter. I sammanfattningen i nämnda utredning konstateras till sist att analysresultatens representativitet och relation till gränsvärdet, 50 mg per liter, kan vara beroende av analysmetod och anlitat laboratorium. Detta kan således vara anledningen till att stora skillnader i analysresultaten förekommit mellan olika brunnar belägna inom områden med likartade markförhållanden.

I motion 519 har jag tillsammans med Grethe Lundblad föreslagit att åtgärder skall sättas in i syfte att komma till rätta med nitratproblemet, till att börja med i särskilt utsatta områden. Som exempel på sådana områden kan vi nämna Kristianstadsslätten och nordvästra Skåne, båda områden som karakteriseras av jordar med god genomsläpplighet, intensiv odling av framför allt potatis och en omfattande konstbevattning.

Nordvästra Skåne, och då kanske framför allt Höganäs kommun, skulle vara ett mycket intressant undersökningsområde i ett sådant här sammanhang. De flesta undersökningar som gjorts av nitratförekomster gäller ju enskilda brunnar, men i Höganäs kommun har flera kommunala vattentäkter under en lång följd av år uppvisat nitralthalter omkring och mycket ofta överstigande gränsen 50 mg per liter. Flera tusen hushåll förses med dricksvatten från dessa vattentäkter. Barnfamiljer, bosatta inom berörda områden, har fått åka till andra kommundelar för att hämta dricksvatten – eller använda mineralvatten för matlagning till barn under ett år. Jag vill fråga: Anser jordbruksutskottets ordförande dessa förhållanden vara tillfredsställande? Flera års uppvaktnings hos de kommunalt ansvariga från allmänhetens sida och motioner från socialdemokratiskt håll har lett fram till att vattenreningsfilter nu kommer att installeras, till att börja med, i en av de berörda vattentäkterna. Men detta är ju egentligen att angripa symtomen och inte sjukdomens orsaker. Dessutom får investeringarna i vattenreningsfilter till följd att konsumentpriserna på vatten stiger. Det är kostnader som ju inte kan tas ut av alla hushåll, eftersom en stor grupp har egna brunnar.

Det är vetenskapligt bevisat att nitrat under vissa omständigheter re-

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

duceras till nitrit i mag-tarmkanalen. Medicinsk expertis har också konstaterat att nitrit kan förorsaka ökad methemoglobinhalt i blodet, vilket i sin tur kan förorsaka sjukdomar hos framför allt spädbarn. Flerfaldiga djurförsök visar även att nitrit kan medverka till att cancerframkallande nitrosaminer bildas.

Även om det ännu inte finns några klart bevisbara samband mellan nitrat och t. ex. cancer hos människor – undersökningsmaterialet är ännu inte tillräckligt omfattande på denna punkt – så borde ju blotta misstanken om att ett sådant samband kan finnas vara tillräcklig för att utredningar och åtgärder av det slag som socialdemokraterna i två motioner föreslagit skulle komma till stånd.

Men efter att ha lyssnat till den tidigare debatten finner jag att det är tydligt att man från borgerligt håll tar lätt på hälsoriskerna. Så är förhållandet också ute i många borgerligt styrda kommuner. Det är ju ändå så att kommunerna bl. a. genom hälsovårdsstadgan har möjlighet att ingripa mot nitratförekomster i vattentäkterna. I detta sammanhang vill jag erinra om att länsläkaren i Malmöhus län reagerat skarpt mot påstående från kommunalt håll att vatten med nitrathalter på 50 mg per liter utan vidare kan begagnas som dricksvatten.

Jordbruksutskottets borgerliga majoritet sätter uppenbarligen, att döma av skrivningen i utskottsbetänkandet, stor tilltro till upplysnings- och rådgivningsverksamhet som botemedel mot överdriven kvävegödning. Jag vill fråga om jordbruksutskottets ordförande har någon uppfattning om i vilken utsträckning hälsovårdsnämnderna sänder ut t. ex. broschyren Gödsla grödan – inte vattendragen, vilken utgivits av statens lantbruksinformation, till jordbrukarna. Mina erfarenheter i detta sammanhang är rätt nedslående. Jag vet exempel på kommuner med dominerande centerinslag som uttryckligen beslutat att inte sända ut denna broschyr till lantbrukarna, trots att naturvårdsverket rekommenderar detta. Det skulle vara intressant att veta om jordbruksutskottets ordförande har någon statistik eller annan dokumentation som pekar i motsatt riktning, dvs. om den här informationen verkligen når ut till berörda jordbrukare.

Herr talman! Jag har med denna redovisning velat nyansera den ofta starkt förenklade bild som främst centerpartiet brukar måla upp genom att förringa betydelsen av de verkningar som övergödning inom jordbruket har på vattentäkterna. Centern vill ju gärna i olika sammanhang framställa sig som föregångare på miljöområdet. Mot bakgrunden av centerns negativa inställning till att åtgärder vidtages mot miljöolägenheter inom jordbruksområdet vågar jag påstå att vi här har fått ytterligare ett exempel på att centerns praktiska politik inte nått ända fram till partiets ibland något yviga och till intet förpliktande programförklaringar.

Jag vill med detta också yrka bifall till reservationen 1 i jordbruksutskottets betänkande nr 26.

Herr LARSSON i Borrby (c) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Silfverstrand vill behålla sina många här uttalade

förutfattade meningar om vad andra tycker och tror, och särskilt vad centerpartiet vill, så kan jag inte hindra honom från det. Jag vill ändå varna honom litet grand, för han är illa informerad om vad som är på gång.

För det första är det ett par tre yrkanden i herr Silfverstrands motion som redan är tillgodosedda då de gäller åtgärder som är allmänt praktiserade. Det kan vara litet bristande insikter – och det kan man förlåta – som gör att man klämmer fast sådana yrkanden.

För det andra är det efter jordbruksministerns uttalande här i kamraren i kväll inte mycket kvar av reservationen, eftersom man där har uttalat sig för nödvändigheten av att skaffa sig en helhetsbild av vad användningen av handelsgödsel innebär på sikt. Jag har mycket noggrant följt undersökningarna och de undersökningsresultat som herr Silfverstrand så mångordigt beskrivit. Jag instämmer helt och hållet med herr Silfverstrand i långa stycken – han slår alltså in öppna dörrar. Sedan glider han plötsligt över i en litet försåtlig formulering som om alla bevis låg klara i undersökningarna. Det är tyvärr inte så, herr Silfverstrand. Det är klart vetenskapligt bevisat att vi har en nitratförekomst. Det är också klart vetenskapligt bevisat vilka obehagliga verkningar denna kan ha. Men det är inte riktigt så självklart som herr Silfverstrand antyder att det här finns ett samband med gödsling. Jag vill än en gång – jag vet inte för vilken gång i ordningen i kväll – säga att jag är bestämd motståndare till överdosering. Det finns ingen motivering för överdosering i något sammanhang, men jag vill också varna för glidande påståenden om samband – de finns inte.

Om herr Silfverstrand i likhet med mig någon gång hade studerat jorden under 1975 och 1976 när dessa undersökningar gjordes hade han vetat bättre. Jordlagret i det län som herr Silfverstrand talar om består av en halv meter svart jord. Under det lagret finns två meter gul lera och därunder kalkstensskiffer. Den andra metern gul lera har under 1975 och 1976 varit torr som fnöske – det ryker när man gräver i den. Jag har naturligtvis väldigt intresserat efterlyst uppgifter om sambandet med den kväveförgiftning som det skulle röra sig om i dessa torra lager. Jag vill inte tillbakavisa uppgifterna om ett samband, men jag nämner än en gång att i stället för att det tidigare var ett naturligt kretslopp när det gäller föroreningar finns det nu en förfärlig mängd utsläpp från vattenklosetter som i många fall går direkt ut i grundvattnet.

Herr SILFVERSTRAND (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Larsson i Borby har ett något halsbrytande sätt att argumentera. Å ena sidan medger han att det kan finnas ett samband mellan användning av handelsgödsel och nitratförekomster i vattnet. Å andra sidan säger han nej till försöksåtgärder i vissa särskilt utsatta områden som vi föreslår. Jag tycker att det är inkonsekvent.

Det är tydligen väldigt svårt att med argument från jordbrukets egna forskare övertyga herr Larsson om de här problemen. Jag skall i alla

Onsdagen den
4 maj 1977

---

*Vatten- och
luftvård, m. m.*

fall våga mig på ytterligare ett försök. Exemplet härrör från ett symposium i Båstad i augusti förra året. Symposiet hade anordnats av Nordiska jordbruksforskarens förening, som bör vara en för herr Larsson välkänd organisation. Man framförde i sammanhanget varningen: "Jordbrukets miljöskadliga kvävegödslande kan inom en inte alltför lång tid tvinga fram hårda restriktioner." Som arbetsunderlag hade de församlade forskarna och representanterna för flera olika miljöorgan den undersökning som gjorts i Stensån, vilken rinner ut i Laholmsbukten. Undersökningen visar ett skrämmande resultat. Ett hundratal jordbruk inom Stensåns s. k. nederbördsområde släpper ut stora mängder kväve i ån. Det sker dels genom stallgödsel som förvaras så slarvigt att den rinner rakt ut i ån, dels genom spridning av för höga mängder handelsgödsel på åkrarna. Detta har också bidragit till den svåra anhopning av alger som ingen badande i Laholmsbukten runt Stensåns mynning kunnat undgå att se. Denna algkoncentration bedömdes vid seminariet som ett av de värsta miljöproblemen över huvud taget i Sverige. Undersökningen ledde till resultatet att över 160 lantbruk i Stensåns närhet fick föreläggande från länsstyrelsen om åtgärder.

Tyvärr kan man konstatera att det inte är alltid som sådana åtgärder vidtas – och herr Larsson är inte heller beredd att vidta några åtgärder med anledning av vår motion.

Herr LARSSON i Borrby (c) kort genmäle:

Herr talman! Jo, herr Silfverstrand, låt mig än en gång hänvisa till det uttalande som jordbruksministern gjort här i kväll och som jag instämmer i, där han säger att han är beredd att ta fasta på idén om vissa försöksområden. Det skall inte lyckas för herr Silfverstrand att försöka skapa en vrångbild av vad jag tycker, tänker eller avser i de här sammanhangen. Jag hävdar bestämt att jag kan bedöma det bäst själv.

Herr Silfverstrand hänvisar till fall där anordningar för gödselhantering inte har skett lagenligt; men herr Silfverstrand, som tidigare här har åberopat kommunal erfarenhet, bör kunna medverka till att sådant beivras! Det kan knappast vara ett argument för ny lagstiftning att han tror sig kunna visa på fall där det sker lagöverträdelser.

Låt mig än en gång avrunda debatten med att säga att det här är ett mycket viktigt område, som skall observeras. Det är välgörande att lyssna till det jordbruksministern säger i kväll – att vi på sikt måste få ett grepp, i större sammanhang, om alla dessa verkningar sammanlagda.

Dessutom, herr talman, skulle jag vilja erinra om att jag har talat om sambandet mellan användning av handelsgödsel och vattenföroreningar. Jag vill varna för antydningar om att sambandet är bevisat. Det är det inte! Det är möjligt att det finns ett samband. Jag har respekt för att det kan vara så, och det har jag sagt tidigare.

Herr SILFVERSTRAND (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Larsson i Borrby åberopade i sitt senaste inlägg ett uttalande från jordbruksministern, som skulle gå ut på att vissa åtgärder som föreslås i vår motion skulle kunna övervägas. Då skall väl herr Larsson samtidigt erinra sig jordbruksministerns uttalande i tidningen Land, där det framgick – och det är inte dementerat i kväll, det vill jag understryka – att han ansåg att det inte fanns några problem av det här slaget och att lagstiftning eller andra åtgärder med syfte att inskränka användningen av handelsgödselmedel var obehörliga. Det föreligger alltså en motsägelse här, och vi vet inte riktigt vilket av de här två uttalandena som vi skall hålla fast vid.

Sedan tycker jag att det är ganska märkvärdigt att herr Larsson talar om antydningar om ett samband och anspelningar. Han tycks anse att det skulle vara någon form av debatteknik att försöka påstå att det finns problem inom jordbruket som inte existerar i verkligheten. Jag vill bara understryka att jag hela tiden här har åberopat undersökningar gjorda inom jordbruksområdet av jordbruket närstående intressen och forskningsinstitut. Herr Larsson har inte med ett enda ord dementerat – och heller inte bekräftat – de här undersökningarna. Jag vill avslutningsvis fråga om han tar avstånd från undersökningarna eller om han anser att det ligger någonting i dem.

Herr talmannen anmälde att herr Larsson i Borrby anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr FAGERLUND (s):

Herr talman! Anledningen till att jag begärt ordet är att jag vill göra några kommentarer till det betänkande som nu föreligger och vad som där skrivs på s. 17–19 i en miljöfråga som har tilldragit sig stort intresse i Kronobergs län. Jag avser frågan om sjön Åsnens reglering och de skador som den s. k. F 66 har medfört för sjön.

Som ansvarig för regleringen och för den framställning som låg bakom beslutet stod Södra Skogsägarnas AB. Redan första året konstaterades att man fick en sänkt vattennivå i sjön. Det har fortsatt även under de följande åren för att i somras kulminera i en vattennivå som var nästan en meter under den nivå som sjön hade före domen.

Det är naturligt att den miljöförstöring som blev följderna av vattendomen skapade en opinionsrörelse bland befolkningen vid Åsnen men även bland andra som ser sjön Åsnen som en möjlighet till rörligt friluftsliv och rekreation. Områdets värde framgår av att det har blivit klassat som ett riksintresse.

De som ville slå vakt om miljön i detta område bildade en förening för att samordna en aktion för att få till stånd en omprövning av vattendomstolens dom. I början möttes de av hårt motstånd. De ansvariga hänvisade till att det regnade för litet, att förhållandena var onaturliga, m. m. I dag kan man konstatera att det är Åsnenföreningen som står

som segrare i kampen för att få en ny vattendom. De flesta är i dag överens om att nu rådande förhållanden inte kan fortsätta, och jordbruksutskottet säger enhälligt i anledning av den socialdemokratiska motionen:

”När det gäller sjön Åsnen vill utskottet för sin del framhålla det nödvändiga i att åtgärder snarast möjligt vidtas för att motverka bestående skador på sjöns ekosystem.”

Man skulle kunna vara nöjd med detta, men jag beklagar att utskottet inte också säger att vattennivån skall höjas till förutvarande medelvattenstånd. Det är nödvändigt om ekosystemet skall kunna räddas. Medelvattenståndet har sedan tappningsplanen, F 66, trädde i kraft varit en halv meter lägre. Domen innebar därför en sjösänkning, men det sades det ingenting om i domen. I dag är vattenståndet över 1,39 m, dvs. en och en halv meter högre än det var när det var som lägst. Många som bor omkring sjön tycker att vattenståndet nu är vad det bör vara.

Det första parti som tog klar ställning och ansåg att något måste göras i detta område var socialdemokraterna i Kronobergs län. Vi ordnade ett besök av förutvarande jordbruksministern Lundkvist. Han delade vår mening att något måste göras och tillsatte en arbetsgrupp med uppgift att utreda frågan och göra de nödvändiga undersökningarna. Socialdemokraternas inställning är ganska naturlig i ett sådant här fall, eftersom vi från vårt håll aldrig kan acceptera att enskilda vinstintressen får fördärva den miljö som är allas vår egendom.

Vi socialdemokrater är också nöjda med att ett enhälligt utskott anser att det slutgiltiga beslutet skall förbehållas regeringen. På så sätt kan ett politiskt ansvar utkrävas, vilket är nödvändigt. Den nya vattendomen måste bygga på sådant material att samma felslut och samma fördärvande av sjön undviks när man nu går i författning om att ompröva den tidigare domen.

Men det finns fortfarande en liten grupp strandägare som anser att man skall ha en sjösänkning i Åsnen. En förtroendeman inom centerpartiet och Lantbrukarnas riksförbund har skrivit till LRF:s juridiska avdelning och krävt vissa skärpningar i den nuvarande domen. Han går emot arbetsgruppens redovisade förslag och vill att sjön skall sänkas.

Arbetsgruppen föreslår att högsta tillåtna vattenstånd blir 139,10 m. Härom skriver den nämnde förtroendemannen: ”Detta är för högt, får icke vid något tillfälle överstiga 138,80.” Det skulle innebära att vattenståndet blev 26 cm lägre än i dag.

Arbetsgruppen anser att medelvattenståndet skall vara 138,50 m. Det bör enligt den klagande icke överstiga 138,30 m. Han motsätter sig också att man genom att höja skiborden skall försöka hålla kvar vattnet i Åsnen så att man inte får det extremt låga vattenstånd som vi nu har haft.

Jag har tagit upp detta därför att jag förväntar mig att den nuvarande jordbruksministern, trots sin anknytning till såväl Södra skogsägarnas förbund som till LRF, inte lyssnar på dem som anser att man här förvärvar ett oerhört värdefullt område och tar deras uppfattning för god, utan

att han tar hänsyn till den uppfattning som majoriteten av människorna har, nämligen att Åsnen skall återställas. Jag förutsätter också att arbetsgruppens förslag kommer fram snart, så att vi icke behöver uppleva ytterligare en sommar med ett sådant tillstånd när det gäller Åsnen som vi tidigare haft.

Herr ENLUND (fp):

Herr talman! Jag ämnar kommentera ett par punkter i jordbruksutskottets betänkande, där utskottet inte nått enighet och där det föreligger reservationer från de socialdemokratiska ledamöterna.

Den första frågan gäller handelsgödsel. Där omfattar debatten bl. a. frågan huruvida jordbruket använder för mycket handelsgödsel, och detta har en expertgrupp inom jordbruksutredningen, den s. k. produktionsmålsgruppen, närmare belyst med utgångspunkt i lantbrukshögskolans s. k. bördighetsstudier.

Försöksresultaten tyder på att om all användning av handelsgödsel skulle upphöra, så skulle hektarskördarna vid den odlingsinriktning vi har i dag sjunka till omkring hälften av dagens avkastning, dvs. till 1800-talets nivå. En sådan sänkning av hektarskördarna skulle sannolikt omöjliggöra den kreaturslösa drift som i dagens jordbruk är ganska vanlig. Konsekvenserna i övrigt är så pass svåra att bedöma att utredningsgruppen inte funnit det meningsfullt att göra närmare kalkyler med denna utgångspunkt. Produktionsmålsgruppen har i stället nöjt sig med att undersöka konsekvenserna år 1985 av en långvarig reducering av handelsgödselgivorna med en fjärdedel resp. hälften jämfört med dagens givor, som antagits gälla som normgivor även 1985.

En långvarig minskning av gödslingen med 25 % skulle leda till sänkningar av hektarskördarna med ca 10 % och till ett inkomstbortfall för jordbruket, även med hänsyn till minskade gödselkostnader, om ca 200 milj. kr. i 1974 års pris- och kostnadsläge.

En halvering av gödslingen skulle leda till ytterligare skördeminskningar. För flertalet grödor skulle hektaravkastningen sänkas med 20–25 %. Inkomstbortfallet för jordbruket – eller för samhället, om man vill uttrycka det så – skulle bli uppemot 500 milj. kr. räknat i 1974 års priser.

Expertgruppens redovisning av konsekvenserna av minskad handelsgödselanvändning har inte givit jordbruksutredningen anledning att uttala någon mening om huruvida den nuvarande handelsgödselanvändningen är för hög eller för låg. Några sådana uttalanden görs inte heller i utskottets betänkande, framför allt av det skälet att det inte finns något underlag för sådana generella omdömen.

Vad reservanterna närmast syftar till synes vara att det material som redan finns tillsammans med de undersökningsresultat som kommer att redovisas av bl. a. naturvårdsverket, socialstyrelsen, lantbrukshögskolan och skogshögskolan skulle tas om hand och bearbetas av en särskild utredning. Jag finner det knappast rimligt att en och samma utredning

skall kunna hantera ett så omfattande material som det då skulle bli fråga om. Det skulle komma att gälla vattenlagen, miljöskyddslagen, lagen om hälso- och miljöfarliga varor samt bestämmelserna i hälsovårdsstadgan. Den prioritering vi här bör göra är nog inte att tillsätta en ny utredning. Viktigare är att de forskningsresultat som redan finns och de resultat som kommer fram ur pågående undersökningar förs ut till de människor som berörs, och att de blir kända och beaktade. Den uppgiften tror jag inte underlättas i nämnvärd grad av en mastodontutredning som det måste bli fråga om ifall den skulle täcka så stora områden.

Även när det gäller luftföroreningar från motorfordon vill reservanterna tillsätta en särskild utredning. I den motion som reservationen bygger på nämns avgaskkontroll, gränsvärden för avgasföroreningar, trafikplanering, kollektivtrafik och sänkt blyhalt i bensin. Det handlar alltså om ganska många områden. Jag vill här, herr talman, gärna instämma i motionens syfte. Fru Theorin har ganska nyss redovisat allvaret i problemen med luftföroreningar. Men vill man nå resultat inom någorlunda rimlig tid, tror jag inte det är till fördel med en utredning som skall täcka så stora områden. Vad skulle det exempelvis tjäna till att låta en utredning syssla med blyhalten i bensin, när produktkontrollnämnden för fem veckor sedan har fastställt en tidsplan för att ytterligare minska blyhalten och med klart sikte på att helt ta bort blyhalten i bensin?

Detsamma kan sägas om avgaskkontrollen på bilar. Regeringen har nyligen tillsatt en utredning, som redan nämnts i debatten, vilken skall föreslå bättre typbesiktning för bilar. Det måste rimligtvis även gälla bilarnas avgassystem. Nu vill reservanterna tillsätta en utredning som skall syssla med samma sak. Jag tror för min del inte att det skulle främja saken så att man snabbare åstadkom förbättringar.

Därtill kommer att utskottet så sent som den 1 december förra året behandlade ett stort antal motioner, där även frågan om bilavgaserna fanns med. Då hänvisade utskottet i full enighet bl. a. till de redan skärpta kraven på avgasrening och till naturvårdsverkets riktvärden för luftföroreningar. Sedan dess har regeringen, som jag redan har nämnt, tagit initiativ till bättre bilbesiktning, och produktkontrollnämnden har tagit initiativ till att så småningom helt få bort blyet ur bensinen. Dessa åtgärder kan rimligtvis inte ha förstärkt behovet av nya utredningar på detta område.

Herr talman! Med det sagda ber jag att få yrka bifall till samtliga punkter i jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 26.

Herr JOHANSSON i Växjö (c):

Herr talman! Det är med anledning av herr Fagerlunds inlägg i debatten som jag nu tar till orda.

Herr Fagerlund liksom övriga socialdemokrater i framskjuten ställning i Kronobergs län för den ensidiga argumenteringen att deras parti är det enda som har agerat i frågan om sjön Åsnen. Jag tycker det är en

orättvis behandling mot de övriga partier som är representerade i Åsnenföreningen. De har varit goda företrädare när det gällt att försöka åstadkomma en högre vattennivå i sjön.

Självt har jag uppvaktat den nuvarande jordbruksministern och bett om en omprövning av vattendomen.

I den socialdemokratiska propagandan liksom i herr Fagerlunds inlägg här sägs att det är de som har att handha regleringen av sjön som har handlat illa, att det är de som har begått ogärningar. Men de handlar ju helt och hållet efter vattendomen. Alla länsbor, oavsett politisk tillhörighet, hoppas på en omprövning av domen och att det skall bli mer vatten i sjön Åsnen. Självt har vår Herre sett till att det är väldigt mycket vatten i Åsnen för tillfället. I förra veckan, när jag åkte utmed sjön, var det faktiskt översvämning i den. Stora områden av jordbruksjord låg under vatten. Många sommarstugeägare har tydligen trott att sjön aldrig skulle kunna höja sin vattennivå. Man har byggt ut bryggorna, och dessa ser man nu långt ute i sjön, herr Fagerlund. Så har det blivit genom vårfloden, och vattnet kommer givetvis i sinom tid att sjunka.

Jag själv önskar inget hellre än att det blir en ny vattendom, som ser till att sjön Åsnens vattennivå blir sådan att Åsnen blir den tilltalande sjö som den tidigare har varit. Men kom inte och säg, herr Fagerlund, att det enbart är socialdemokraterna som har drivit den här frågan. Det har alla partier gjort. Titta exempelvis i centerns länsprogram inför 1976 års val, där vi tog upp Åsnenfrågan!

Herr FAGERLUND (s):

Herr talman! Jag sade att socialdemokraterna i Kronobergs län var det första länsparti som tog klar ställning i frågan om sjön Åsnen. Jag vet mycket väl att herr Bertil Johansson i Växjö vaknade 1976 i den här frågan. Till dess hade han varit en av dem som tyckte att det var bra och hävdade att det föll för litet regn.

Det framgår också av hans anförande här. Han säger att det i dag är väldigt mycket vatten i Åsnen. Nivån ligger nu på 139,06 m. Annars brukar den vara 139,30 m, dvs. ca 25 cm högre. Men Bertil Johansson säger att i dag är det väldigt mycket vatten i Åsnen. Det är hans uppfattning om det hela.

Herr JOHANSSON i Växjö (c):

Herr talman! Herr Fagerlund känner till att jag är mycket naturvårdsintresserad. Jag är ornitolog och går ofta längs Åsnens stränder och skådar fåglar. De senaste åren har jag med bedrövelse noterat sjöns vattennivå. Kom inte och säg att uppvaknandet skedde 1976 i och med att jag uppvaktade jordbruksminister Dahlgren. Det visste jag långt tidigare. Jag har verkat för att en annan tingens ordning skulle komma till stånd.

Onsdagen den
4 maj 1977

Vatten- och
luftvård, m. m.

Herr FAGERLUND (s):

Herr talman! Låt mig bara konstatera att herr Johansson i Växjö inte någon gång har tagit upp denna fråga i Sveriges riksdag.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1-4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Lundkvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lundkvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 26 mom. 5 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Lundkvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lundkvist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 164

Nej - 147

Mom. 6 och 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Lundkvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lundkvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 26 mom. 6 och 7 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Lundkvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lundkvist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 164

Nej - 147

Mom. 8

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Lundkvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lundkvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 26 mom. 8 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Lundkvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lundkvist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 163
Nej – 148

Mom. 9

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4 Föredrogs

Jordbruksutskottets betänkanden

1976/77:27 med anledning av propositionen 1976/77:91 om stödåtgärder på fiskets område jämte motioner

1976/77:28 med anledning av propositionen 1976/77:94 om reglering av priserna på jordbruksprodukter, m. m. jämte motion

Näringsutskottets betänkande

1976/77:34 med anledning av regeringens skrivelse 1976/77:78 med överlämnande av allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelses årsredovisning

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1976/77:25 med anledning av propositionen 1976/77:125 med förslag om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1976/77, såvitt propositionen hänvisats till arbetsmarknadsutskottet

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 5 Kammaren åtskildes kl. 22.50.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Nr 124

Onsdagen den
4 maj 1977

---

*Vatten- och
luftvård, m. m.*